

A large, vibrant red 3D question mark is the central focus. To its right stands a white 3D humanoid figure in a classic 'thinking' pose, with one hand on its chin and its body angled towards the question mark. The background is a clean, light gray gradient.

Kinderen met ASS op een reguliere basisschool

Kwestie van overleven?

Ine Houkes

Kinderen met ASS op een reguliere basisschool

Kwestie van overleven?

Master SEN Autismespecialist

Onderzoeksbegeleider: G. Quak ME

Ine Houkes
Van Stockhemstraat 11
5922 TL Venlo
i.houkes@student.fontys.nl
studentnummer: 2066730

Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg
Fontys Hogescholen Tilburg
Lesplaats Eindhoven

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Samenvatting	5
Hoofdstuk 1: Inleiding	
1.1 Algemeen	6
1.2 Aanleiding voor onderzoek	7
1.3 Handelingsverlegenheid	8
1.4 Doelgroepen, onderzoeksvraag en deelvragen	8
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	
2.1 Inleiding	10
2.2 Wat is coping?	10
2.2.1 Wat zeggen mensen met autisme zelf	10
2.2.2 Sensorische overgevoeligheid	12
2.2.3 Coping volgens de theorie	14
2.2.4 Autismen en stress	15
2.3 Autismen en normale intelligentie	15
2.4 Compenseren en camoufleren	16
2.4.1 Communicatie	16
2.4.2 Sociale relaties	17
2.4.3 Verbeelding, interesses en activiteiten	17
Hoofdstuk 3: Methode	
3.1 Onderzoeksgroep	19
3.2 Soort onderzoek	19
3.3 Operationalisatie	20
3.3.1 Inventarisatie onderzoeksverschijnselen vanuit biografieën.	20
3.3.2 Inventarisatie onderzoeksverschijnselen bij respondenten leerkrachten en ouders	21
3.3.3 Inventarisatie onderzoeksverschijnselen respondent leerlingen	22
3.3.4 Verzamelde gegevens per leerling	24
3.4 Verwachte onderzoeksresultaten/hypothesen	24
3.4.1 Verwachte resultaten	24
3.4.2 Hypothesen	24
3.4.3 Betrouwbaarheid en validiteit	24
Hoofdstuk 4: Resultaten	
4.1 Inventarisatie onderzoeksverschijnselen autobiografieën	25
4.2 Inventarisatie onderzoeksverschijnselen respondenten leerkrachten en ouders	25
4.2.1 Welke onderzoeksverschijnselen rapporteren leerkrachten en ouders	25
4.2.2 Hoe beschrijven ouders en leerkrachten de copingstrategieën in termen van concreet gedrag	26
4.3 Inventarisatie onderzoeksverschijnselen respondent Leerlingen	29

Hoofdstuk 5: Conclusies en discussies

5.1 Conclusies uit het onderzoek	32
5.2 Verbinding conclusies met theorie	34
5.3 Discussie	35
5.4 Verwachtingen van het onderzoek	36

Hoofdstuk 6: Aanbevelingen

Nawoord	40
Reflectie en evaluatie	40
Literatuurverwijzing	42

Bijlagen:

Bijlage 1: Wat zeggen mensen met autisme zelf	44
Bijlage 2: Begeleidende brieven ouders en leerkrachten en vragenlijsten	47
Bijlage 3: Interviews	56
Bijlage 4: Antwoorden per thema a. Leerkrachten b. Ouders	58
Bijlage 5: Checklist zintuiglijk profiel	66
Bijlage 6: Signaleringslijst	83
Bijlage 7: Presentatie Vermeulen	86

Voorwoord

Kinderen met ASS op een reguliere basisschool Kwestie van overleven?

De titel van dit onderzoek verwijst naar een afstudeeronderzoek, dat is uitgevoerd in het kader van de opleiding tot master SEN autismespecialist. Het onderzoek is gericht op leerlingen met een autisme spectrum stoornis (ASS) op een reguliere basisschool, hun ouders en de leerkrachten van deze leerlingen.

Leerlingen met ASS met een normale begaafdheid zijn in staat te functioneren binnen een reguliere basisschool. Wil dit zeggen dat het dan ook automatisch goed gaat met deze leerlingen? Of moeten ze 'overleven'?

Het was een hele zoektocht in theorie en autobiografieën om de vormen van coping, die toegepast worden door kinderen met een normale begaafdheid te inventariseren. Een intensieve maar zinvolle zoektocht, die een lijst heeft opgeleverd, die bruikbaar is voor leerkrachten en begeleiders van leerlingen in het reguliere (basis)onderwijs.

Bij deze zoektocht heb ik veel hulp en medewerking gehad. Graag wil ik als eerste de collega's en ouders bedanken voor het invullen van de vragenlijsten die gebruikt zijn bij het onderzoek. Deze geven een goed beeld van de copingstrategieën, die thuis en op school herkend worden.

Daarnaast wil ik de familie Aerts en de heer Peter Snijders bedanken voor hun input en kritische houding betreffende het samenstellen van de vragenlijsten voor de ouders en de leerkrachten. Nadat ik de lijst heb samengesteld, hebben de heer en mevrouw Verstegen en Aerts de lijst nog eens beoordeeld op bruikbaarheid en feedback gegeven. Ook daarvoor mijn hartelijke dank.

De familie Holleman, familie Verstappen en familie Leeuw wil ik ervoor bedanken, dat ze toestemming hebben gegeven om hun kind te interviewen. Tevens hebben ze de lijst zintuiglijk profiel ingevuld. Heel belangrijk zijn ook M.H., Q.L. en M.V. voor het fijne gesprek dat ik met ze heb mogen voeren.

Frank Evers, stafmedewerker kwaliteitszorg van de stichting Kerobei wil ik bedanken voor de begeleiding tijdens het onderzoek en de verspreiding van de lijsten onder collega-scholen. Ik heb veel gehad aan zijn objectieve input, waardoor de lijn in het onderzoek helder is geworden.

Verder wil ik Margon Langen en Chantal Op het Veld bedanken voor de positief kritische houding, steun en input tijdens de bijeenkomsten van de onderzoeksgroep en Gery Quak, onderzoeksbegeleider vanuit de opleiding master SEN autisme specialist voor haar begeleiding en kritische houding, die mij flink aan het denken heeft gezet.

Als laatste wil ik vooral mijn gezin niet vergeten. Zij hebben het mogelijk gemaakt dat ik deze studie heb kunnen volgen door hun steun, inspiratie, begrip en geduld. ♥

Ine Tiggelers- Houkes

Samenvatting

De leerlingen in het regulier basisonderwijs met ASS, die beschikken over een normale intelligentie, gebruiken hun intelligentie om hun tekorten te compenseren. Ze proberen te overleven *“in een wereld, die niet op hun leest is geschoeid”* (Vermeulen, 1999). Dit doen ze door gebruik te maken van de zogenaamde copingstrategieën. Het gebruik van deze ‘copingstrategieën’ hoeft niet nadelig te zijn. Het is echter wel belangrijk, dat leerkrachten zich ervan bewust zijn, dat leerlingen met ASS, copingstrategieën gebruiken. Dat ze deze herkennen en juist interpreteren. Leerkrachten zien namelijk, doordat de kinderen camoufleren en compenseren, niets opvallends. Verondersteld wordt, dat het goed gaat met de leerling. Hierdoor zal het onderwijs of de onderwijssituatie niet aangepast worden. Ondertussen bouwt het kind echter wel spanningen op.

Om zicht te krijgen op de strategieën, die kinderen gebruiken, is gestart met een literatuurstudie. Aansluitend is er gekozen voor een survey-onderzoek, om in beeld te brengen of leerlingen met ASS in het reguliere onderwijs deze strategieën gebruiken en om zicht te krijgen op de meest herkende en gebruikte strategieën.

Uit het onderzoek komt naar voren, dat de leerlingen met ASS uit de onderzoeksgroep inderdaad veel copingstrategieën inzetten. Er zijn ook strategieën, die door leerkrachten uit de onderzoeksgroep onvoldoende herkend worden.

Een belangrijke conclusie uit het onderzoek is, dat de leerkrachten, die deel hebben genomen aan het onderzoek ondersteuning nodig hebben bij het herkennen van bepaalde copingstrategieën. Bovendien is het belangrijk dat ze weten dat er drie vormen van coping ingezet kunnen worden, die hun handelen richting de leerling met ASS kunnen bepalen. Hiervoor is een schema opgesteld, dat door leerkrachten binnen hun onderwijssituatie gebruikt kan worden.

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Algemeen

Ik ben werkzaam in het reguliere basisonderwijs. In mijn huidige functie binnen het onderwijs vervul ik gedeeltelijk groepstaken en voor een ander deel begeleid ik kinderen met een leerling-gebonden financiering (LGF). Deze begeleiding betreft één leerling met het downsyndroom, één langdurig ziek kind, één kind met restverschijnselen van een hersenvliesontsteking en drie kinderen met een stoornis in het autistisch spectrum. Daarnaast begeleid ik kinderen, die op sociaal emotioneel vlak problemen hebben, evenals kinderen met leesproblemen. In 2009 heb ik de opleiding voor remedial teacher afgerond. Bovendien ben ik moeder van een twaalf jarige zoon met de diagnose klassiek autisme.

In mijn onderwijspraktijk kom ik kinderen tegen, met de diagnose autisme, die het desondanks goed doen op school. Ze passen zich uitstekend aan en vallen daardoor nauwelijks op in de groep. Soms wordt door ouders echter aangegeven, dat hun kind thuis na een schooldag wel probleemgedrag laat zien. Is dit een opvoedingsprobleem of is dit een ontlasting van spanningen, die het kind heeft opgebouwd gedurende de schooldag? Moeten leerkrachten hun ogen sluiten voor een probleem dat thuis bestaat? Naar mijn mening moeten leerkrachten het probleem van de ouders serieus nemen. Ze moeten met andere ogen naar het betreffende kind kijken. Door gericht te observeren kan bekeken worden of er die dag situaties zijn waarin het kind het gezien zijn problematiek mogelijk stress zou kunnen opbouwen.

Naast het feit dat ouders aangeven dat hun kind na schooltijd probleemgedrag laat zien wordt er bij een leerling met ASS soms vreemd gedrag geconstateerd. Uit ervaringen met mijn zoon, die onderwijs heeft gevolgd op een reguliere basisschool kan ik dit beaamen. Leerkrachten gaan daarbij uit van het observeerbaar gedrag, dat in de onderwijssituatie voorkomt. Als een leerling met ASS bijvoorbeeld vaak naar het toilet gaat wordt dit gedrag opgemerkt. Richting de leerling wordt dit gedrag verwoord en vaak volgt een afspraak over hoe vaak de betreffende leerling naar het toilet mag. Het gedrag wordt geïnterpreteerd als 'ontwijkgedrag' en de leerling beschreven als lui of ongemotiveerd. Er wordt echter niet gekeken naar de oorsprong van dit gedrag. Als ouder kan ik tal van voorbeelden noemen van dit 'vreemd' gedrag. Gedrag dat door leerkrachten opgemerkt wordt en dat ik als ouder krijg medegedeeld. Verder kijken naar waarom mijn zoon dit gedrag vertoont gebeurt echter niet. Vaak heb ik mijn zoon 'ziek' op school op moeten halen. 'Ziek' blijkt achteraf onduidelijkheid en drukte tijdens de gymles.

Bij leerlingen met ASS is dit 'vreemde' gedrag vaak een reactie op een situatie, die voor hen moeilijk is, stress oplevert. Omgang met stress wordt coping genoemd. Om dit gedrag anders te kunnen interpreteren moeten leerkrachten allereerst in staat zijn het gedrag te herkennen als copinggedrag. Copinggedrag is daarnaast vaak zo subtiel dat het vaak moeilijk te observeren is. Dit komt omdat personen met ASS niet op willen vallen. Ze willen zich graag aanpassen, erbij horen.

“Sommige kinderen met autisme hebben ook angst om een dom figuur te slaan. Het is verrassend te moeten vaststellen hoeveel energie begaafde mensen met autisme besteden aan pogingen om normaal te zijn, niet op te vallen, een echt mens te zijn”.
(Vermeulen, P. 1999 p. 71)

Uit ervaring weet ik dat zintuiglijke overprikkeling vaak leidt tot copingstrategieën. In mijn onderwijssituatie heb ik bij zes leerlingen met ASS door de ouders de checklist zintuiglijk profiel in laten vullen. Hieruit blijkt bij alle zes de kinderen zintuiglijke overprikkeling. Ik wil dit onderdeel dan ook graag meenemen in dit onderzoek. Ik beschrijf dit onderdeel in mijn theoretisch kader. Bovendien bekijk ik zes ingevulde lijsten en leg deze naast de copingstrategieën. De vraag over zintuiglijke overprikkeling komt terug in mijn hypotheses en wordt opgenomen in de conclusies.

Als ouder en begeleider van leerling met een LGF en autisme loop ik er tegenaan dat er vaak weinig kennis aanwezig is over copinggedrag. Dit maakt het moeilijk om met leerkrachten dit gedrag te bespreken. Ik mis een gezamenlijke taal.

Het doel van dit onderzoek wordt dan ook het ontwikkelen van een gezamenlijke taal voor leerkrachten, begeleiders en ouders. Een gezamenlijk taal wat betreft coping, het ‘overleven’ van leerlingen binnen een reguliere basisschool (mijn praktijksituatie).

Om dit doel te bereiken maak ik gebruik van een kwalitatieve survey. “Door gebruik te maken van een kwalitatieve survey kun je als onderzoeker persoons-, groeps- of situatie-overstijgende patronen, typen of strategieën op het spoor komen” (Baarda en de Goede, 2001, p. 125). In dit geval de copingstrategieën die leerlingen met ASS gebruiken. Coping wordt het facet van dit onderzoek. Coping valt uiteen in verschillende copingstrategieën. Deze verschillende copingstrategieën vormen de onderzoeksverschijnselen van het onderzoek. Vanuit autobiografieën en literatuur wordt een overzicht gemaakt van deze onderzoeksverschijnselen. Vervolgens worden deze geïnventariseerd. Voor deze inventarisatie zijn vragenlijsten opgesteld.

1.2 Aanleiding voor het onderzoek

In de inleiding staat beschreven, dat ik binnen mijn school en de stichting Kerobei, leerlingen begeleid met een leerling-gebonden financiering. In deze hoedanigheid ondersteun ik leerkrachten bij de omgang met de leerlingen met ASS in hun groep. Ik voer gesprekken met deze kinderen en pas, indien nodig, hun omgeving aan.

In mijn onderwijspraktijk heb ik te maken met een jongen R., 5 jaar, die op school sociaal wenselijk gedrag vertoont. Thuis komt echter de ontlading. Hij is thuis erg moeilijk en heeft veelvuldig woede aanvallen. Hij komt niet graag naar school.

Om het beeld rond de hulpvraag van R. duidelijk te krijgen is het zintuiglijk profiel afgenomen (zie bijlage 5). Hieruit blijkt dat R. erg prikkelgevoelig (hypergevoelig) is. Hij bouwt gedurende de dag zoveel spanning op, dat dit er in de veilige (thuis) situatie uit komt. R. begint aan te geven wat hij vervelend vindt op school. Hij heeft moeite met de speelzaal en van kinderen die druk doen tijdens de werkles. Hierdoor is er de mogelijkheid hem in deze situaties direct te observeren. Tijdens gerichte observatie is te zien hoe hij probeert te ‘overleven’. In de speelzaal staart hij naar de lampen tijdens een kringspelletje. Deze ‘overlevingsstrategieën’ zijn zo subtiel, dat ze door een leerkracht niet opgemerkt (kunnen) worden.

1.3 Handelingsverlegenheid

Het is mijn aanname, dat leerkrachten de copingstrategieën van kinderen met ASS in het reguliere onderwijs onvoldoende herkennen. Hierdoor bouwen deze kinderen onnodig veel spanning op. Thuis in de veilige omgeving laten deze kinderen zien hoe moeilijk zij het hebben na een schooldag. Ze trekken zich terug of laten probleemgedrag zien. Daarnaast wordt copinggedrag vaak geïnterpreteerd als 'vreemd' gedrag. Als begeleider van kinderen met een leerling-gebonden financiering en groepsleerkracht heb ik mede de taak deze strategieën te herkennen en de leerkrachten hierin te ondersteunen.

1.4 Doelgroepen, onderzoeksvraag en deelvragen

Doelgroepen in mijn onderzoek:

- Leerlingen in de leeftijd van vier tot twaalf jaar met ASS die op een school binnen het reguliere basisonderwijs zitten.
- Leerkrachten van leerlingen in de leeftijd van vier tot twaalf jaar met ASS in hun groep binnen het reguliere basisonderwijs.
- Ouders van kinderen in de leeftijd van vier tot twaalf jaar met ASS die op een school binnen het reguliere basisonderwijs zitten.

Doelstelling van het onderzoek (Harinck, 2006)

De aanleiding voor mijn onderzoek is mijn handelingsverlegenheid als het gaat om mijn taak als begeleider (LGF) namelijk, het ondersteunen van leerkrachten bij het omgaan met kinderen met ASS op school.

Hoe kunnen leerkrachten copingstrategieën herkennen en hun handelen en of onderwijssituatie hierop eventueel aanpassen en hoe kan een LGF-begeleider daarbij ondersteunend zijn?

Doelstelling in het onderzoek (Harinck, 2006)

Ik wil te weten komen welke signalen en of zichtbare gedragingen leerkrachten (niet) waarnemen bij leerlingen met ASS in hun groep. Door een alerte houding (signaleren) en daarnaast het gedrag begrijpen en herkennen als coping kan (gaan) worden voorkomen dat een kind het onnodig moeilijk heeft.

Ik wil te weten komen op welke manier kinderen met ASS in het reguliere basisonderwijs (in mijn praktijksituatie) copingstrategieën inzetten tijdens een schooldag.

Een richtinggevende onderzoeksvraag wordt:

Waarom kunnen leerkrachten en begeleiders in het reguliere basisonderwijs copingstrategieën bij leerlingen met ASS herkennen?

Bijbehorende deelvragen:

Wat is coping?

- Hoe beschrijven volwassenen met autisme in autobiografieën hun coping? Welke onderzoeksverschijnselen (vormen van coping) rapporteren zij?
- Wat is er bekend over de invloed van zintuiglijke overprikkeling op het gebruiken van de onderzoeksverschijnselen die personen met ASS inzetten?
- Hoe wordt coping verklaard en beschreven vanuit het theoretisch kader van autisme? Welke onderzoeksverschijnselen worden gerapporteerd?

De leerling met autisme op een reguliere basisschool.

- Welke onderzoeksverschijnselen rapporteren leerlingen van de groepen 7 en 8 met ASS op school?
- Hoe beschrijft de leerling van groep 7 en 8 de onderzoeksverschijnselen in termen van concreet gedrag?

De ouders van deze leerlingen met ASS.

- Welke onderzoeksverschijnselen rapporteren ouders van kinderen met ASS van 4 tot en met twaalf jaar die op een reguliere basisschool zitten in de thuissituatie?
- Hoe beschrijven de ouders de onderzoeksverschijnselen van hun kind in termen van concreet gedrag?

De leerkrachten en begeleiders van de leerling(en) met ASS op een reguliere basisschool

- Welke onderzoeksverschijnselen rapporteren de leerkrachten van een reguliere basisschool van de leerling(en) met ASS in hun klas?
- Hoe beschrijft de leerkracht de onderzoeksverschijnselen van de leerling(en) met ASS in hun klas in termen van *concreet gedrag*?

“Het is beter iets niet te doen dan om iets fout te doen.”(Gerland, 2008 p. 97)

Hoofdstuk 2: Theoretisch Kader

2.1 Inleiding

In het theoretisch kader van dit onderzoek wordt allereerst het facet van het onderzoek, coping, beschreven. In eerste instantie vanuit de mensen met autisme zelf omdat deze een zeer belangrijke bron vormen voor dit onderzoek. Omdat dit onderzoek zich toespitst op een bepaalde context namelijk de onderwijssituatie, zijn de ervaringen betreffende deze context beschreven. Uit de studie van de autobiografieën blijkt dat zintuiglijke overprikkeling van grote invloed is op het toepassen van copingstrategieën. Vandaar dat de invloed van zintuiglijk waarneming bij personen met ASS en bijbehorende copingstrategieën beschreven worden. Daarnaast is van belang om te weten wat er in de theorie beschreven wordt over coping. Coping komt voort uit stress en uit zich veelal in angst en/of agressie. Omdat er verondersteld wordt dat leerlingen met ASS beschikken over een normaal tot hoge intelligentie wordt beschreven hoe autisme zich 'uit' bij personen met ASS met een normale intelligentie. Dit gebeurt naar aanleiding van de tekorten die vallen onder de 'de triade van ontwikkelingsgebieden' zoals Wing (2000) die beschrijft. Deze tekorten uiten zich als; problemen met communicatie, problemen met de sociale interactie en problemen op het gebied van verbeelding en voorstellingsvermogen. Deze worden beschreven naar aanleiding van de bijbehorende copingstrategieën.

2.2 Wat is coping?

2.2.1 Wat zeggen mensen met autisme zelf

In autobiografieën is vaak terug te lezen, dat personen met autisme hun schooltijd hebben ervaren als; *".....een tijd waaraan ze liever niet terugdenken en die ze vaak als traumatisch hebben ervaren (Jackson, 2010 p.115)"*.

"Op school hebben de leerkrachten de neiging om kinderen met het aspersyndroom te dwingen zich 'normaal' te gedragen. Vaak gaan ze zich concentreren op het 'behandelen' van onschuldige verschillen ten koste van het echte onderwijs dat een kind moet krijgen. Leerkrachten zijn niet bereid om autistische leerstrategieën te adopteren. Integendeel, wanneer kinderen hun eigen strategieën ontwikkelen om makkelijker te kunnen leren en om te gaan met bepaalde dingen -zoals ijsberen om beter te kunnen denken, of tekeningen maken of in zichzelf praten in de klas om de les beter te volgen- zullen leerkrachten dit prompt onderdrukken omdat het 'ongepast' is. En dan begrijpen ze niet waarom het kind iets niet geleerd krijgt of zich 'uitdagend' gaat gedragen." (Sainsbury, C., 2000, p. 46).

"School is een mijnenveld vol uitdagingen en nieuwe ervaringen voor ieder kind, of je het nu leuk vindt op school of niet. Ik herinner me mam nog die zei dat toen we pas naar school gingen, we allemaal doodmoe en in heel slecht humeur 's middags weer thuis kwamen. Het lijkt wel alsof kinderen op het autistisch spectrum constant op mijnen stappen (maak je geen zorgen, er zijn geen echte mijnen, het is maar een metafoor) en zo wordt het hele schoolgebeuren erg moeilijk. (Jackson, 2010 p.115).

Een boek met de veelzeggende titel: "Coping", is geschreven door Segar (2007). Hij heeft de diagnose Aspergersyndroom. Hij heeft het boek geschreven, om zijn ervaringen in het overleven, door te geven ten bate van andere mensen met het Aspergersyndroom. Het overleven *".....in een wereld waarin elke situatie net een beetje anders is"* (Segar, 2002 p. 14). Segar noemt in zijn boek ook de moeilijkheden

en tips voor op school. Hij noemt onderschatting van leerkrachten, de concentratie en het in de war raken als moeilijkheden. Het 'doen alsof' je geïnteresseerd bent omdat de leerkracht dit belangrijk vindt noemt hij als tip.

In autobiografieën worden ervaringen beschreven van personen met ASS. Voor dit onderzoek zijn autobiografieën van personen met autisme en een normale intelligentie genomen. Uit deze autobiografieën zijn de beschrijvingen over de schoolervaringen geselecteerd.

Tijdens het bestuderen van de theorie zijn de strategieën tevens geïnventariseerd. Bij het inventariseren komen een viertal overkoepelende strategieën naar boven waarbij de alle strategieën kunnen worden ondergebracht. Deze vier overkoepelende strategieën zijn: situaties vermijden, aanpassen, onveiligheid wegnemen (grip krijgen op) en sterke kanten gebruiken. Deze onderverdeling is het verdere onderzoek doorgevoerd. Om te voorkomen dat het woord strategieën te vaak wordt gebruikt worden de overkoepelende strategieën thema's genoemd.

Voorbeelden die uit de autobiografieën zijn gehaald per thema zijn onder andere:

- Situaties vermijden: Bewust of onbewust negeren. Weigeren (naar school te gaan). Naar een rustige plek gaan. Terugtrekken (fysiek) tegen het gebouw. Antwoorden om daarna met rust gelaten te worden. Het antwoord geven dat ze verwachten. Zeggen dat je ziek bent. Weglopen. Verliezen in prikkel. Oogcontact vermijden. Kijken naar mond.
- Aanpassen: Zijn zoals de andere kinderen. Imiteren. Accepteren (dingen die je niet begrijpt). Het iedereen naar de zin maken. Gelaten aan de situatie aanpassen erin schikken. Doen wat opgedragen wordt. Communicatie aanpassen (geen te moeilijk taalgebruik). Proberen rekening te houden met anderen. Zorgen dat obsessies minder prioriteit krijgen in je leven.
- Onveiligheid wegnemen: Ervaringen toevoegen en toepassen. Theorieën ontwikkelen om zaken te begrijpen. Rustig worden (gebogen voorwerpen, dingen die precies in elkaar passen). Hard inspinnen om alle geluiden te ordenen (opslaan in vakjes en een wand plaatsen). Uitrekenen hoe mensen reageren. In de hoek van het schoolplein staan om botsingen te voorkomen. Lesrooster uit het hoofd leren.
- Sterke kanten gebruiken: Goed kunnen leren en blijven op school. Zaken uit het hoofd leren (lesrooster).

Sainbury (2000) schrijft in haar boek dat leerkrachten weinig begrip op kunnen brengen voor hun 'autistisch gedrag'. Gedrag wordt vaak gezien als onbeleefd terwijl dit niet zo is bedoeld. Mensen met ASS missen de sociale finesse, ze hebben moeite met de 'ongeschreven regels'. Ze geeft allerlei zaken weer, waardoor kinderen met autisme het moeilijk hebben op school. Naast de het gebrek aan sociale finesse noemt ze: leren en leerstijlen, begrip en relevantie, routines en structuren, communicatie, geheugen en concentratie en planning en organisatie. Ze beschrijft aansluitend wat mensen met ASS zelf aanleren. Ze noemt hierbij; het creëren van een eigen veilige plek, motivatie door iets te leren wat wel interessant is. In de sociale context (speelplaats) noemt ze; in de hoek gaan staan van de

speelplaats, vermijden van balspelen. Ze geeft aan dat mensen met autisme vaak het slachtoffer zijn van pesterijen. De oorzaak hiervan is, dat ze niet beschikken over verbale of fysieke zelfverdedigingstactieken. Ze zijn naïef, klikken nooit en iedereen kan hen gemakkelijk in tranen van frustratie en woede laten uitbarsten. Ze schrijft dat veel leerkrachten de pesterijen niet serieus nemen.

Gerland (2006) beschrijft haar schooltijd als een shock. De hoeveelheid kinderen brengen haar zintuigen in wanorde. Ze wordt gepest en buitengesloten. Ze beschrijft in haar boek tal van copingstrategieën. Deze zijn opgenomen in een lijst in bijlage 1. Gerland geeft vooral de strategieën aanpassen en vermijden aan. Ook zie je bij haar het wegnemen van onveiligheid duidelijk terug. Ze doet dit door het ontwikkelen van theorieën, om enige logica aan te brengen in de voor haar chaotische wereld.

Ook Luke Jackson (2010) geeft in zijn boek aan dat de meeste mensen met ASS het in hun schooltijd niet naar hun zin hadden. Zijn copingstrategieën staan eveneens in de lijst in bijlage 1 genoemd. Bij hem komt vooral het aanpassen naar voren. Hij geeft vooral aan wat personen met autisme moeten doen om niet op te vallen. Voorbeelden hiervan zijn het reduceren dwanghandelingen en interesses minder prioriteit geven.

2.2.2 Sensorische overgevoeligheid

Vanuit de autobiografieën wordt veelvuldig aangegeven dat sensorische overgevoeligheid de oorzaak is van het inzetten van de zogenaamde copingstrategieën, de onderzoeksverschijnselen van dit onderzoek. Vandaar dat dit onderdeel in het theoretisch kader wordt opgenomen.

“Meer dan wij, mensen zonder ASS verwachten, hebben kinderen met autisme en een normale begaafdheid last van bepaalde prikkels, vooral van geluiden en tactiele prikkels, maar soms ook van licht en kleuren. Dit probleem wordt veelal zwaar onderschat” (Vermeulen, 1999 p.67).

Uit een groot aantal bronnen is bekend dat autistische mensen, gezien vanuit een niet-autistisch oogpunt, ongewone sensorische perceptuele ervaringen hebben (Bogdashina, 2004). Deze ervaringen kunnen in verband staan met hyper- of hypogevoeligheid, fluctuaties tussen verschillende volumes van waarneming, moeilijkheden met de interpretatie van gegevens van een zintuig enzovoorts.

“De kleuterjuffen kwamen me geïrriteerd terughalen en zeiden dat ik bij de andere kinderen moest blijven. Ik begreep niet waarom ik niet in mijn eentje mocht zijn. Het geluidsniveau van de andere kleuters was pijnlijk voor me. Ik kon die geluiden niet buitensluiten, ik hoorde wat iedereen zei en zag wat iedereen deed. Het maakte me bang en vermoeide me”. (Gerland . 2008 p.61).

“We mogen niet vergeten dat autistische mensen er niets aan kunnen doen dat ze de ‘verkeerde dingen’ zien en horen. Sterker nog, dat ze niet eens weten dat ze de verkeerden dingen zien” (Brad Rand). Normale verbanden tussen voorwerpen en gebeurtenissen zijn onbegrijpelijk voor ze en kunnen intimiderend, verwarrend of beangstigend zijn.

“Door de sensorische overgevoeligheid gaan kinderen met autisme situaties ontwijken of vermijden situaties en dingen gekoppeld aan onaangename gewaarwordingen” (Vermeulen, 1999 p. 67).

Compenseren en camoufleren op gebied van sensorische overgevoeligheid

Autistische kinderen lijken al dan niet spontaan, de vaardigheid te ontwikkelen om bewust controle uit te oefenen op binnenkomende sensorische prikkels (Bogdashina, 2004). Dit is nodig om te kunnen overleven in een wereld die hen bestookt met informatie van buiten af. Deze compenserende strategieën of verdedigingsmechanismen worden weergegeven in stijlen van waarneming die ze zich eigen maken. De meest veelvuldig door hen beschreven stijlen van compenseren zijn:

- Mono-verwerking.
- Perifere waarneming (vermijding van directe waarneming).
- Platleggen van het systeem.

“Wanneer er te veel drukte om me heen was, van heen en weer lopende mensen of lawaai, trok ik alle stoppen eruit. Bij dat soort situaties werkten mijn zintuigen niet als één geheel. Alle aparte geluiden waren heel scherp te horen als een afzonderlijke prikkel en mijn blik raakte verstopt met visuele details. Dan staarde ik gewoon recht voor me uit zonder echt naar iets te kijken en soms besepte ik daarbij niet eens dat ik iemand richting keek. Tijdens die periode was ik me vaak nergens van bewust, en dan merkte ik niet eens wanneer iemand mijn aandacht probeerde te trekken.” (Sarah- Sainbury, 200 p.130)

- Onbetrouwbare waarneming van één zintuig compenseren met andere zintuigen.
- Resonantie.
- Dagdromen.

Mono-verwerking.

Om overbelasting aan sensorische informatie te voorkomen, wordt slechts één zintuig door de hersenen verwerkt, hoewel onbewust een grote hoeveelheid aan informatie binnen kan komen. Zo kan iemand zich op één zintuig concentreren, bijvoorbeeld het gezichtsvermogen, en ieder detail waarnemen, hoe klein ook. Maar terwijl het zien ‘aan’ staat, wordt geen andere informatie via de andere zintuigen opgenomen, althans niet bewust. Dus als iemand kan zien, kan hij niet tegelijkertijd horen of voelen.

Perifere waarneming (vermijding van directe waarneming).

Een van de kenmerken van autisme is het vermijden van oogcontact. Dit is een voorbeeld van perifere waarneming. Het blijkt dat het vermijden van directe waarneming niet beperkt is tot zien, maar ook geldt voor andere sensorische systemen. Directe waarneming in autisme is altijd hyper. Het kan lijden tot overbelasting met een overschakeling naar mono als gevolg.

“Ik kan je beter horen als ik je niet aankijk...oogcontact is moeilijk...niemand zal ooit begrijpen hoe hard ik moet vechten om dit te kunnen doen (Lawson, 1998, p.11)

Platleggen van het systeem.

Een kind met sensorische overbelasting leert al vroeg ontwijkend gedrag aan wanneer het bestookt wordt met enorme hoeveelheden zintuiglijke informatie. Als de

sensorische input te intens of te pijnlijk wordt, leert een kind de sensorische kanalen af te sluiten en zich in zijn eigen wereld terug te trekken.

Het platleggen van systemen kan beschouwd worden als een gedwongen aanpassing (compensatie). De hersenen sluiten bepaalde systemen af om andere systemen beter te kunnen laten functioneren (Williams, 1996).

Onbetrouwbare waarneming van één zintuig compenseren met andere zintuigen.

Tengevolge van hypergevoeligheid, gefragmenteerde waarneming of vervormde waarneming, vertraagde waarneming en sensorische agnose is, één zintuig voor mensen met autisme nooit genoeg om vat te krijgen op hun omgeving.

Resonantie.

Iemand kan door een bepaalde prikkels zo geboeid raken dat hij zich uiteindelijk zodanig in verliest dat we kunnen spreken over 'resonant'. De term resonant wordt hier gebruikt om een hoge mate van gefascineerd raken door zintuiglijke prikkels aan te duiden.

Dagdromen

Het is niet ongebruikelijk dat mensen met autisme zogenaamd 'dagdromen'. Dagdromen is een 'vlucht' uit de werkelijkheid, als de overprikkeling te groot wordt.

"In mijn tienerjaren was mijn leven vaak gevaarlijk en heel eenzaam en zocht ik mijn toevlucht in niet-lichamelijk 'bezoek' aan mensen en plaatsen waar ik me veilig voelde. Dit was geen fantaseren over wat ik ging zeggen of doen. Ik voelde me gewoon lichamelijk aanwezig op deze plaatsen of bij die mensen. (Donna Williams, 2000 p. 34).

2.2.3 Coping volgens de theorie

Coping wordt in theorie omschreven als: Het omgaan met of controleren van negatieve prikkels of onaangename situaties. Met andere woorden, coping kan invloed hebben op een stressrespons en of iemand wel of niet stress ervaart. Volgens Vermeulen (1999) is coping de manier waarop mensen met autisme omgaan met situaties die voor hen stress opleveren. Als het niet lukt met deze stress om te gaan zie je volgens Vermeulen (1999) autistisch gedrag. Hij beschrijft dat veel autistisch gedrag stressgedrag is.

Bij het ervaren van stress kunnen er drie copingstrategieën ingezet worden. Deze strategieën leiden tot het aanpassen aan de situatie of tot een crisis. Vermeulen benoemt drie copingstrategieën tijdens een lezing (zie bijlage 7), voor autisme centraal, georganiseerd voor ouders met kinderen met een autistische stoornis (datum en plaats zijn niet te achterhalen):

1. Instrumentele coping - Autisme 'aanpakken':
 - Concrete handelingsadviezen over communicatie, stappenplannen, organisatie (vrije tijd), aanpassingen in materiaal.
 - Autisme vriendelijke omgeving creëren.
2. "Palliatieve coping:
 - Hierbij wordt de druk en de stress die daarmee gepaard gaat, geaccepteerd en getolereerd" (Vermeulen-lezing).
 - Er is oog voor ontspanning en oog voor contact. Quality time.
3. "Cognitief neutraliseren: Het herkaderen van de situatie. Het probleem op verschillende manieren leren zien. Het relativeren" (Vermeulen).

Door het inzetten van copingstrategieën, kan men de mate van het ervaren van stress aanpassen waardoor er een nieuw evenwicht (in gedrag of gedachten) kan ontstaan. Maar het niet of verkeerd inzetten van copingstrategieën kan ook leiden tot een verergering van de stress, waardoor er een crisis ontstaat (of vergroot wordt) en er een blijvende onevenwichtigheid optreedt (Vermeulen, 1999).

2.2.4 Autisme en stress

“Het leven is voor mensen met autisme verre van eenvoudig. Elke dag is een opgave, een strijd om te overleven in een jungle van onbegrijpelijke prikkels. Je zou van minder al stress krijgen: al die dagelijkse frustraties. Probleemgedrag bij mensen met autisme moet dan ook bekeken worden als stressgedrag. Mensen met autisme zijn niet moeilijk, ze hebben het moeilijk. Die moeilijkheden uiten zich heel divers, maar meestal manifesteert stress zich via angst af agressie”. (Vermeulen, 1999 p. 71)”.

Angst

Angsten hebben grotendeels te maken met het sociale gebeuren. Elk moment kunnen personen met ASS iets verkeerd doen. Angst duikt meestal op in de ongestructureerde momenten, zoals pauzes. Naast sociale gebeurtenissen kunnen veranderingen in routines, bepaalde prikkels en het letterlijk begrijpen van taal voor angst zorgen. Als een kind met autisme angstig is, is het belangrijk dit te onderkennen. Signalen kunnen zijn; dat het kind voortdurend vragen gaat stellen, extreem chaotisch gaat praten over een bepaald thema, sterker vast begint te houden aan routines, tics en rituelen, of zich terugtrekt in zijn speciale interesse.

Agressie

Kinderen met autisme worden zeer boos van frustratie omdat ze niet in staat zijn de wereld goed te begrijpen. Frustratie leidt tot agressie (Vermeulen, 1999).

De oorzaak hiervan ligt in de problemen, die normaal begaafde kinderen hebben met inlevingsvermogen, met zelfcontrole en met communicatieproblemen. De agressie is niet gewild en zeker niet gepland. Vaak wordt dit gevolgd door een schuldgevoel over wat ze hebben aangericht.

2.3 Autisme en een normale intelligentie

Leerlingen met ASS die op een reguliere basisschool beschikken meestal over een normaal of zelfs hoge intelligentie. Autisme is bij leerlingen met ASS vaak moeilijk te herkennen. Het stereotype beeld dat vele wat betreft autisme hebben klopt bij deze leerlingen vaak niet.

Bij normaal begaafde mensen met autisme lijkt hun autisme weinig op het autisme dat we verwachten te zien. Hierdoor stellen ze ons nog meer dan mensen met autisme en een verstandelijke handicap voor raadsels. Het gaat inderdaad om wat we verwachten te zien. Hun gedrag lijkt weinig op autisme. Het lijkt erop dat ze anders functioneren dan anderen met autisme maar... *“schijn bedriegt”.* (Vermeulen, 1999).

De diagnose autisme in combinatie met normale intelligentie zorgt vaak voor verwarring. Dat komt doordat deze kinderen leren dankzij hun intelligentie hun problemen voor een stuk te verbergen. Een buitenstaander is dan ook vlug misleid: "Het is toch allemaal zo erg niet...", of: "Dan ben ik ook autistisch!". De stoornis heeft echter in het dagelijkse leven heel wat gevolgen. Autisme is immers ook bij hen een pervasieve ontwikkelingsstoornis.

Autisme uit zich bij elke persoon heel verschillend. Personen met autisme leren naar gelang leeftijd en intelligentie de stoornis te compenseren en camoufleren. Autisme toont zich vooral aan de binnenkant. De oorzaken hiervan zijn een andere manier van waarnemen, informatie verwerken en betekenisverlening.

Personen met ASS en een normale begaafdheid nemen de wereld op een andere manier waar. Ze richten zich vaak op (onbelangrijke) details. Hierdoor zien ze het geheel niet, met als gevolg dat ze tot een andere betekenisverlening komen. Bovendien kunnen ze weinig rekening houden met de context met als gevolg dat ze gaan over- of ondergeneraliseren. Omdat ze de wereld anders waarnemen en interpreteren, komen ze vaak tot een ander, vreemd, bizar,... gedrag dat gebaseerd is op deze (andere) betekenisverlening (Vermeulen, 1999).

"Het moeilijke aan autisme hebben is dat zoveel mensen van je verwachten dat je de regels kent en je eraan houdt net als zij, zelfs als niemand je vertelt wat die regels zijn. Natuurlijk is het enorm oneerlijk, maar helaas vinden de meeste mensen dat helemaal niet omdat ze het probleem domweg niet begrijpen". (Segar, M. 2007 p. 17)

Op school zien we vaak wisselende schoolresultaten met specifieke uitvallen op bepaalde vakken (taalbegrip, synthetiserend vermogen, zelfstandig werken en praktische vaardigheden). Ook hebben deze kinderen vaak problemen op sociaal vlak en leerhouding. We interpreteren hun gedrag vaak als: gebrek aan motivatie, dromerigheid, verstrooidheid, speelsheid of perfectionisme (Vermeulen, 2004).

Kinderen met autisme en een normale intelligentie hebben ook moeite met communicatie, sociale interactie en verbeelding. Hieronder staan deze problemen beschreven toegespitst op de hierboven weergegeven doelgroep.

2.4 Compenseren en camoufleren

2.4.1 Communicatie

Compenseren en camoufleren op gebied van communicatie

Vermeulen (1999) zegt, dat de moeilijkheden en ernstige tekorten die mensen met ASS en een normale intelligentie hebben in de vormgeving van communicatie, gemakkelijk worden verdoezeld.

We worden vaak verblind door de moeilijke woorden die ze gebruiken. Ze hebben een ogenschijnlijk creatief taalgebruik en kunnen soms logische opmerkingen maken. Door hun intelligentie zijn ze bovendien in staat de technische aspecten van de taal, zoals woordenschat en zinsbouw goed te verwerven. Het zijn hierdoor vaak vlotte praters of hebben op z'n minst een uitgebreide woordenschat en een correcte grammatica.

Veel van het ogenschijnlijk vlot en creatief taalgebruik is echolalisch: ze praten na wat ze gehoord hebben van mensen, televisie of radio of herhalen letterlijk passages uit boeken en tijdschriften. Zo lijken heel wat kinderen fantasiespel te vertonen, maar eigenlijk gaat het om een stereotiepe vorm van imitatie. Het is geen echte creatieve fantasie.

De problemen die ze hebben met de communicatie camoufleren ze ook vaak door het antwoord ja te geven. Het antwoord dat meestal geapprecieerd wordt. Ook reageren ze soms slechts op de “kernwoorden”.

Vaak geven ze de indruk taal te begrijpen omdat ze gepast reageren op een instructie of boodschap. Daarbij wordt vergeten dat mensen met ASS hun informatie niet uit taal halen maar uit andere elementen. Ze hebben vaak een Intern script (een script bevat een beschrijving van hoe een mens zich in die bepaalde situatie gedraagt Vermeulen, 2007) of maken gebruik van vaste routines. Ze compenseren door terug te vallen op bekende associaties of definities.

2.4.2 Sociale relaties

Compenseren en camoufleren op gebied van sociale relaties

Het aanleren van scripts is de meest voorkomende manier waarop kinderen met autisme hun tekorten op sociale intuïtie camoufleren en compenseren (Vermeulen 1999). Ze leren regels uit hun hoofd. Ze hebben wel een normbesef maar dat blijft theoretisch. Er komt geen vertaling naar de wisselende situaties van alle dag.

Tijdens het samenspelen kunnen kinderen met autisme en een normale intelligentie dwingend, bazig en autoritair overkomen. Dit is echter vaak een overlevingsreactie. Alleen zo kunnen ze het spel voorspelbaar maken.

2.4.3 Verbeelding, interesses en activiteiten

Compenseren en camoufleren op gebied van interesses en veranderingen

Kinderen met een normaal tot hoge intelligentie gaan stereotiepe interesses aanpassen, reduceren of diversifiëren om de negatieve impact te verkleinen. Ze proberen bepaalde afwijkende of storende gedragingen onder controle te krijgen zodat ze minder opvallen voor de omgeving (Vermeulen, 2004). Ze zijn zich ervan bewust dat motorische stereotype gedragspatronen ‘abnormaal’ zijn en proberen ze te onderdrukken (Vermeulen 1999 p. 61).

Naarmate ze ouder worden gaan ze verzamelingen omzetten naar ‘mentale’ verzamelingen en intellectuele verzamelingen. Met hun fenomenale kennis over een bepaald thema oogsten ze heel wat bewondering en waardering. Bovendien verhullen ze daarmee de vele tekorten aan inzichten en kennis over hele gewone dagelijkse dingen. Ze compenseren en camoufleren dus als het ware hun tekorten aan levenswijsheid en praktische levensvaardigheden.

Als de regels, die ze zelf creëren of van anderen geschonden worden merk je weerstand en stroefheid. Ze gaan protesteren, weigeren of de verandering eindeloos bevragen.

Hoofdstuk 3: Methode

3.1 Onderzoeksgroep

Het onderzoek is gericht op drie doelgroepen (respondenten). De eerste doelgroep is een groep leerkrachten werkzaam op een reguliere basisschool binnen de stichting Kerobei, waarbij een leerling met ASS in de groep zit. De tweede doelgroep is een groep ouders binnen de stichting Kerobei, die een leerling met ASS op één van de reguliere basisscholen behorende bij de stichting hebben zitten. Een derde doelgroep is een groep leerlingen met ASS, die op de reguliere basisscholen behorende binnen de stichting Kerobei zitten. In het onderstaande schema is de doelgroep leerlingen nog eens uitgesplitst. Bij het onderzoek wordt uitgegaan van de veronderstelling, dat kinderen die op een reguliere basisschool zitten beschikken over een normaal tot hoge intelligentie.

Schema 1: Doelgroepen onderzoek

3.2 Soort onderzoek

Voor dit onderzoek is gekozen voor een kwalitatief survey-onderzoek. Uit de vraagstelling van het onderzoek blijkt namelijk dat een inventarisatie van de onderzoeksverschijnselen nodig is. Als dit blijkt, dan is een survey de meest geschikte onderzoeksmethode.

Bij een kwalitatieve survey wordt "als het ware een *dwarsdoorsnede* gemaakt van een *facet* van de *onderzoeksverschijnselen*" (Baarde en de Goede, 2001. p. 125).

De *onderzoeksverschijnselen* in dit onderzoek zijn de copingstrategieën, die gebruikt worden door leerlingen met ASS op een reguliere basisschool. Tijdens dit onderzoek wordt geïnventariseerd welke copingstrategieën (onderzoeksverschijnselen) volgens de mening van leerkrachten en ouders, het vaakst gebruikt worden door deze leerlingen.

Omdat het om een dwarsdoorsnede gaat moeten er meerdere onderzoekseenheden (locatie, situatie, groep, individu) worden gebruikt. Bovendien moeten de *onderzoeksverschijnselen* zodanig bestudeerd worden dat ze de specifieke concrete situatie overstijgen. Om deze reden zijn er verschillende *respondenten* bevraagd. De respondenten zijn in dit onderzoek de ouders van een leerling met ASS op een reguliere basisschool, de leerkrachten van een leerling met ASS op een reguliere basisschool en leerlingen met ASS die op een reguliere basisschool zitten. De *contexten* zijn de onderwijssituatie en de thuissituatie. De onderwijssituatie is

gesitueerd op een reguliere basisschool. Bij de ouders is gevraagd naar het gebruik van copingstrategieën in de thuissituatie en bij de leerkrachten is gevraagd naar het gebruik van copingstrategieën in de onderwijssituatie.

Door middel van de kwalitatieve survey worden de collectieve subjectieve gezichtspunten in kaart gebracht (*Baarda en de Goede, 2001*). Deze worden de *situatiedefinitie* genoemd. De situatiedefinitie van dit onderzoek is de gedeelde betekenisverlening op het gebied van de copingstrategieën (onderzoeksverschijnselen) die voorkomen bij leerlingen op een reguliere basisschool. Door een gedeelde betekenisverlening ontstaat een gezamenlijke taal. Hierdoor wordt het mogelijk leerkrachten te ondersteunen bij het herkennen van de onderzoeksverschijnselen bij leerlingen met ASS. De kwaliteit van het onderwijs aan leerlingen met ASS op een reguliere basisschool kan daardoor mogelijk verbeterd worden.

3.3 Operationalisatie

Om een antwoord te krijgen op de deelvragen is gekozen voor een kwalitatieve survey. Voor het onderzoek zijn de volgende zaken uitgevoerd:

- Verklaring van onderzoeksverschijnselen (theoretisch kader).
- Inventarisatie van de onderzoeksverschijnselen aangegeven door mensen met ASS in autobiografieën.
- Inventarisatie onderzoeksverschijnselen bij respondenten leerkrachten en ouders (vragenlijsten).
- Inventarisatie onderzoeksverschijnselen respondent leerlingen (interview).

Voor het verzamelen van informatie wordt vaak tevens gebruik gemaakt van een participerende observatie. Daar is in dit onderzoek niet voor gekozen omdat er bij twee respondenten naar een observatie is gevraagd. De stem van deze respondenten is in dit onderzoek van belang. Eigen ervaringen kunnen getoetst worden aan de door de door de respondenten aangegeven observaties.

Om de relatie tussen de gebruikte onderzoeksmethoden verschillende deelvragen en inzichtelijk te maken is onderstaand schema opgesteld.

Verklaring van onderzoeksverschijnselen (theoretisch kader).
<i>Wat is coping?</i> • Hoe beschrijven volwassenen met autisme in autobiografieën hun coping? Welke onderzoeksverschijnselen (vormen van coping) rapporteren zij? • Wat is er bekend over de invloed van zintuiglijke overprikkeling op het gebruiken van de onderzoeksverschijnselen die personen met ASS inzetten? • Hoe wordt coping verklaard en beschreven vanuit het theoretisch kader van autisme? Welke onderzoeksverschijnselen worden gerapporteerd?

Inventarisatie onderzoeksverschijnselen vanuit autobiografieën.
Vragen; • Hoe beschrijven en verklaren volwassenen met autisme in autobiografieën hun coping? • Welke vormen van coping rapporteren zij? • Welke overeenkomsten/verschillen zijn er te zien tussen de lijsten van ouders en leerkrachten en dat gene dat aangegeven wordt in de autobiografieën?
Inventarisatie onderzoeksverschijnselen bij respondenten leerkrachten en ouders (vragenlijsten).
Vragen: • Welke onderzoeksverschijnselen rapporteren ouders van kinderen met ASS van vier tot en met twaalf jaar die op een reguliere basisschool zitten in de thuissituatie? • Hoe beschrijven de ouders de onderzoeksverschijnselen van hun kind in termen van concreet gedrag? • Welke onderzoeksverschijnselen rapporteren de leerkrachten van een reguliere basisschool van de leerling(en) met ASS in hun klas? • Hoe beschrijft de leerkracht de onderzoeksverschijnselen van de leerling(en) met ASS in hun klas in termen van <i>concreet gedrag</i>?
Inventarisatie onderzoeksverschijnselen respondent leerlingen (interview).
Vragen: • Welke copingstrategieën rapporteren <i>leerlingen</i> van de groepen zeven en acht met ASS op school? • Hoe beschrijft de <i>leerling</i> van groepen zeven en acht zijn copingstrategieën in termen van concreet gedrag?

Schema 2: Operationalisatie met bijbehorende deelvragen van het onderzoek

3.3.1 Inventarisatie onderzoeksverschijnselen vanuit autobiografieën.

De copingstrategieën (onderzoeksverschijnselen) van personen met ASS zijn geïnventariseerd en naast elkaar gezet (zie bijlage 1). Er is gekozen voor drie autobiografieën van personen met ASS met een normaal tot hoge intelligentie die hun (basis)schooltijd beschrijven en een boek genaamd "Coping" geschreven door een persoon met ASS en een normaal tot hoge intelligentie.

3.3.2 Inventarisatie onderzoeksverschijnselen bij respondenten leerkrachten en ouders (vragenlijsten).

Een doel van het onderzoek is het inventariseren van de onderzoeksverschijnselen (copingstrategieën), die herkend worden door leerkrachten en ouders bij hun leerling/kind met ASS. Er is daarom gekozen voor een gestructureerde vragenlijst. De vragenlijst is tot stand gekomen door de copingstrategieën, aangegeven door personen met autisme zelf in hun biografieën en de copingstrategieën aangegeven in de bestudeerde theorie, samen te brengen. Vervolgens zijn deze strategieën gecategoriseerd in vier thema's namelijk; situaties vermijden, onveiligheid

wegnemen, aanpassen en sterke kanten gebruiken. De vragenlijst is een niet gestandaardiseerde vragenlijst. De lijst bestaat uit vragen, waarop de respondenten een ja, nee of weet ik niet, antwoord kunnen geven (zie bijlage 2). De vragenlijst dient als een dataverzamelmethode. Naast de gestructureerde vragen zijn een aantal 'open' vragen in de lijst opgenomen. Deze zijn opgenomen om meer informatie te verkrijgen over gedragingen die de leerling laat zien.

De vragenlijst wordt door zowel leerkrachten als ouders eenmalig ingevuld. Het invullen gebeurt op vrijwillige basis. De vragenlijsten zijn alvorens ze worden verspreid, aan twee ouders voorgelegd om feedback te geven. Deze feedback is verwerkt.

De lijsten zijn op vrijdag vijftientwintig februari 2011, voorzien van een begeleidende brief, verspreid onder ouders en leerkrachten van de stichting, met een kind/leerling met ASS (in de groep). Dit is gebeurd via de teamleiders van de scholen.

Op vrijdag vier maart 2011 zijn er in totaal vierentwintig lijsten geretourneerd. Twaalf lijsten van ouders en twaalf lijsten van leerkrachten. In totaal zijn er lijsten geretourneerd van negentien verschillende leerlingen. Van vijf leerlingen hebben zowel de leerkracht als de ouders de lijsten ingevuld. Van de leerlingen zitten er vier leerlingen in groep twee, één leerling in groep vier, drie leerlingen in groep vijf, één leerling in groep zes, zes leerlingen in groep zeven en vier leerlingen in groep acht. Van de negentien leerlingen zijn er twee meisjes.

3.3.3 Inventarisatie onderzoeksverschijnselen respondent leerlingen (interview).

Om triangulatie aan te brengen in het onderzoek zijn de resultaten, verkregen uit de vragenlijsten, voorgelegd aan leerlingen waarvan de vragenlijst ingevuld is. Dit is gebeurd door middel van een open interview. Dit interview is gehouden om een concreter beeld te verkrijgen van de gedragingen behorende bij de copingstrategieën.

Er is gekozen voor een interview, omdat dit een open vorm van bevragen is met veel inbreng van de leerling. Bij de selectie van de kinderen is rekening gehouden met een drietal criteria. Het eerste criterium voor de keuze van de betreffende leerlingen is het invullen van de vragenlijst. Bij voorkeur worden er leerlingen gekozen waarvan zowel de ouders als de leerkracht de lijst hebben ingevuld. Het tweede criterium bij het selecteren is de leeftijd van de leerling. Omdat oudere leerlingen beter in staat zijn vragen te beantwoorden gaat de voorkeur uit naar kinderen van de bovenbouw (groep 5 t/m 8). Een derde criterium is de mate, waarin de leerling volgens de leerkracht of ouder, gebruik maakt van copingstrategieën. Als een leerling weinig tot geen strategieën gebruikt, is deze leerling minder geschikt voor het beantwoorden van verdere vragen.

Van vijf leerlingen is de vragenlijst zowel door de ouders als door de leerkrachten ingevuld. Deze zijn van:

- Q.L. een leerling uit groep 8 en dus geschikt voor verder onderzoek. Bij Q.L. is het thema situaties vermijden terug te zien. Er is bij hem ontlading te zien na schooltijd doordat hij rustig en teruggetrokken is.

- M.V. tevens uit groep 8. De ouders zien veel vermijdingsgedrag, aanpassingsgedrag en ze zien het wegnemen van onveiligheid. De leerkrachten zien vooral vermijdingsgedrag. De ouders geven aan dat M.V. zich terugtrekt na schooltijd. Hij sluit zich af voor zijn broertjes en zusjes.
- M.G. zit in groep 5. Bij M.G. wordt echter door ouders en door leerkrachten aangegeven, dat hij weinig copingstrategieën laat zien. Hierdoor is hij voor verder onderzoek en minder geschikte leerling.
- R.G. een leerling uit groep 2 en omdat hij niet aan het tweede criterium voldoet helaas niet geschikt voor vervolgonderzoek.
- S.T. uit groep twee. Hij voldoet niet aan het tweede criterium.

Voor de selectie van de derde leerling, wordt voor verdere selectie alleen gekeken naar criterium twee en drie. Aan deze criteria voldoet M.H. uit groep 7. De ouders hebben de lijst ingevuld. Ze hebben hierbij veel voorbeelden gegeven bij de verschillende strategieën. M.H heeft asperger en is hoog begaafd. De ouders geven aan dat M.H. door zijn hoge intelligentie de asperger lang heeft kunnen camoufleren. Door de toevoegingen is er al veel informatie over M.H. Hij laat ontlasting zien door druk, boos en agressief te worden. Hij pest zijn broertje en zoekt steeds zijn grenzen op.

Een beperking bij de interviews is het feit, dat de kinderen de onderzoeker niet kennen. Om toch zoveel mogelijk aan te sluiten bij hun behoefte aan duidelijkheid is ervoor gezorgd dat de kinderen door de ouders ingelicht zijn over dag en tijdstip van het gesprek. Er heeft eenmalig een interview plaatsgevonden met drie leerlingen met ASS. Elke leerling zit op een andere basisschool.

Om de gebruikte onderzoeksmethoden en leerlingen te koppelen en inzichtelijk te maken is onderstaand overzicht gemaakt.

3.3.4 Verzamelde gegevens per leerling:

Naam kind	Leeftijd groep	diagnose	Vragenlijst ouders	Vragenlijst leerkracht	Interview
M. V.	11 gr.8	PDD-nos	x	x	x
R. G.	5 gr.2	PDD-nos	x	x	
T. H.	9 gr. 6	PDD-nos/ Asperger	x		
T. S.	11 gr. 7	Asperger	x		
C. S.	8 gr. 5	Asperger	x		
M. H.	11 gr.7	Asperger	x		x
M. G.	9 gr.5	Asperger	x	x	
Q.L	12 gr. 8	Asperger	x	x	x
D. S.	11 gr.8	Asperger	x		
N. S.	9 gr. 5	Asperger	x		
St. T.	6 gr.2	Asperger	x	x	
J.	5 gr. 2	Klassiek	x		
M. A.	11 gr.7	PDD-nos		x	
K.S	10 gr. 7	PDD-nos		x	
T. K.	12 gr.8	PDD-nos		x	
K S.	10 gr.7	Asperger		x	

M v.d.S	7 gr. 4	Asperger		x	
R S.	11 gr 7	Klassiek		x	
T. J.	6 gr.2	Klassiek		x	

Schema: Verzamelde gegevens per leerling

3.4 Verwachte resultaten van het onderzoek

3.4.1 Verwachte resultaten

Ik verwacht dat kinderen met ASS copingstrategieën toepassen maar daarnaast toch spanningen opbouwen. Dit denk ik door ervaringen die ik als moeder heb bij mijn eigen zoon en uit ervaringen uit de praktijk. Ik wil dit door middel van dit onderzoek aantonen.

Ik verwacht dat er strategieën zijn die vaker gebruikt worden. Hier wil ik verder onderzoek naar verrichten. Verder verwacht ik dat kinderen problemen hebben met sensorische overgevoeligheid en dat ze deze compenseren.

3.4.2 Hypothesen

- Leerlingen met een normale intelligentie gebruiken op de reguliere basisschool allerlei copingstrategieën, zodat ze kunnen 'overleven' in de voor hun 'onaangepaste' omgeving.
- Leerkrachten herkennen copingstrategieën onvoldoende.
Als de strategie als zodanig niet door de leerkracht wordt herkend en dus niet wordt toegestaan of zelfs bestraft, kan de spanning toenemen. Pas als een leerkracht deze strategieën herkent, kan hij de onderwijssituatie aanpassen (TEACCH) of de copingstrategie erkennen en toelaten. De leerling bouwt hierdoor minder spanning op (aanpassen omgeving) of kan (leren) omgaan met de situatie die voor hem op dat moment stress oplevert.
- Leerlingen met ASS binnen het reguliere onderwijs hebben problemen met zintuiglijke overprikkeling en compenseren deze.

3.4.3 Betrouwbaarheid en validiteit

De kwaliteit van de operationalisatie, drukken we uit in de termen betrouwbaarheid en validiteit (Harinck, 2007, p. 63).

Om de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek te vergroten zijn de onderzoeksverschijnselen zodanig bestudeerd, dat ze de specifieke concrete situatie overstijgen. In het onderzoek is naar de mening, reactie gevraagd van verschillende respondenten (triangulatie). Dit is gebeurd in verschillende situaties (thuisituatie en onderwijssituatie).

Hoofdstuk 4: Resultaten

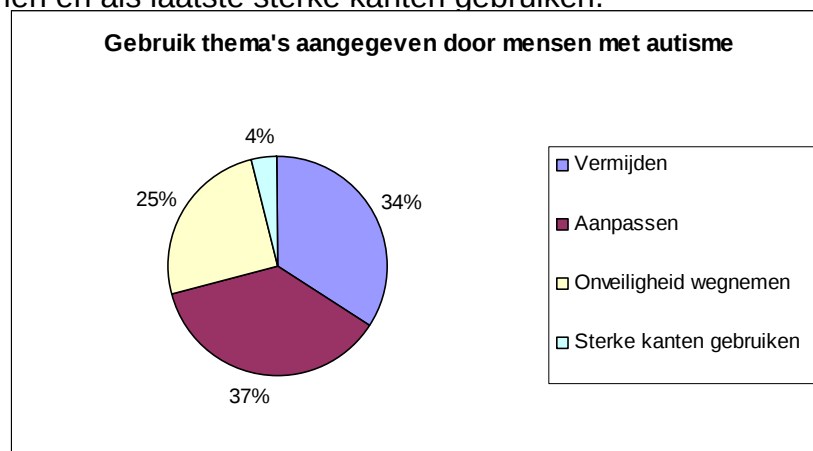
De resultaten worden beschreven aan de hand van de operationalisatie. Achtereenvolgens worden daarom beschreven;

- de gegevens verkregen vanuit de inventarisatie onderzoeksverschijnselen genoemd door mensen met ASS in de autobiografieën (4.1),
- de gegevens verkregen vanuit inventarisatie onderzoeksverschijnselen bij respondenten leerkrachten en ouders via de vragenlijsten (4.2),
- gegevens verkregen vanuit de inventarisatie onderzoeksverschijnselen respondent leerlingen via de interviews (4.3).

4.1 Inventarisatie onderzoeksverschijnselen autobiografieën.

Uit autobiografieën van mensen met autisme zijn copingstrategieën verzameld. Als deze copingstrategieën bij elkaar zijn gezet valt op dat ze grofweg in te delen zijn in vier overkoepelende strategieën. Deze strategieën zijn; situaties vermijden, onveiligheid wegnemen, aanpassen en sterke kanten gebruiken. Deze strategieën zijn ook gebruikt bij het samenstellen van de lijsten van de ouders en de leerkrachten. Om te voorkomen dat de term strategieën te vaak wordt genoemd worden de overkoepelende strategieën thema's genoemd.

Uit de inventarisatie blijkt dat mensen met ASS zelf aangeven de strategie 'aanpassen' het vaakst in te zetten. Daarna gevolgd door situaties vermijden, onveiligheid wegnemen en als laatste sterke kanten gebruiken.

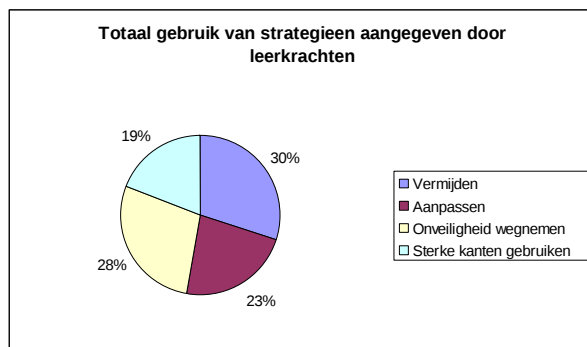

Grafiek 1: Gegevens gebruik thema's aangegeven door mensen met autisme.

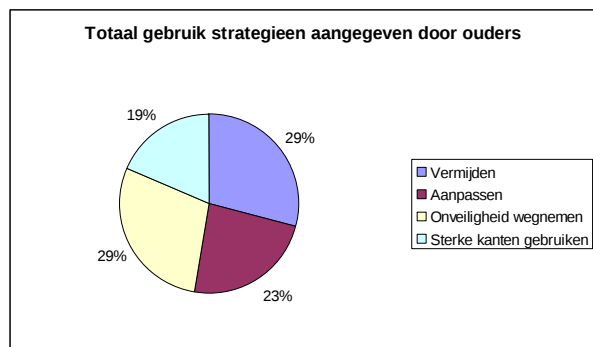
4.2 Inventarisatie onderzoeksverschijnselen bij respondenten leerkrachten en ouders

Er zijn in totaal vierentwintig lijsten geretourneerd. Twaalf lijsten van ouders en twaalf lijsten van leerkrachten. In totaal zijn er lijsten geretourneerd van negentien verschillende leerlingen. Van vijf leerlingen hebben zowel de leerkracht als de ouders de lijsten ingevuld. Van de leerlingen zitten er vier leerlingen in groep twee, één leerling in groep vier, drie leerlingen in groep vijf, één leerling in groep zes, zes leerlingen in groep zeven en vier leerlingen in groep acht. Van de negentien leerlingen zijn er twee meisjes (zie bijlage 2 voor een totaaloverzicht).

4.2.1 Welke onderzoeksverschijnselen rapporteren ouders en leerkrachten

Grafiek 2: Totaal gebruik strategieën aangegeven door leerkrachten.

Grafiek 3: Totaal gebruik strategieën aangegeven door ouders.

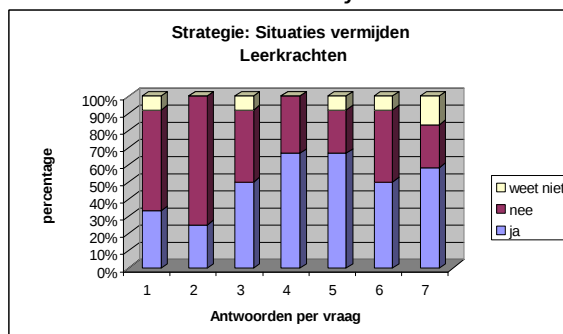
In de bovenstaande grafieken is te zien dat alle vier de thema's worden herkend bij de leerlingen met ASS binnen de reguliere basisschool. Bij zowel de ouders als bij de leerkrachten worden de thema's; situaties vermijden en onveiligheid wegnemen, het vaakst herkend. Er is weinig verschil te zien tussen de gegevens van ouders en leerkrachten (dus in de thuissituatie en de onderwijssituatie).

4.2.2 Hoe beschrijven ouders en leerkrachten de onderzoeksverschijnselen in termen van concreet gedrag

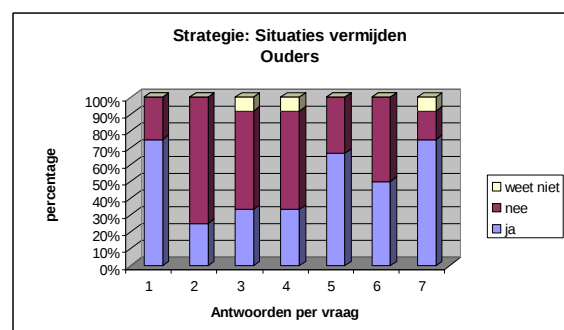
Elk thema is uitgesplitst in een aantal vragen. Elke vraag behelst één strategie benoemd in 'concreet' gedrag. De strategieën waarbij meer dan een 50% score is te zien worden opgenomen in een signaleringslijst (zie bijlage 6).

De gegevens per thema

Thema 1: Situaties vermijden.

Grafiek 4: Antwoorden per vraag aangegeven door leerkrachten bij het thema: Situaties vermijden.

Grafiek 5: Antwoorden per vraag bij het thema: aangegeven door ouders bij het thema: Situaties vermijden.

Bijbehorende vragen:

Vraag 1: Het kind vermijdt situaties.

Vraag 2: Het kind gaat confrontaties uit de weg, zorgt ervoor dat er geen ruzie komt.

Vraag 3: Het kind weigert dingen te doen.

Vraag 4: Het kind negeert mij of anderen wel eens.

Vraag 5: Het kind reageert niet op wat ik of anderen zeggen.

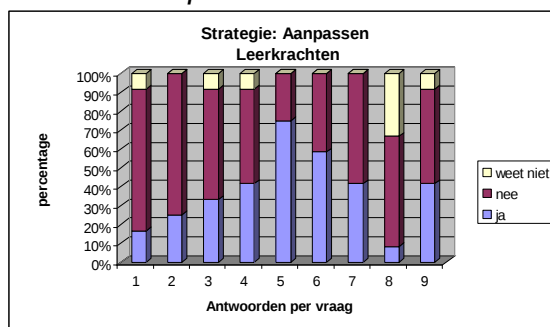
Vraag 6: Het kind leeft wel eens in een fantasiewereld.

Vraag 7: Het kind legt de oorzaak van problemen buiten zichzelf.

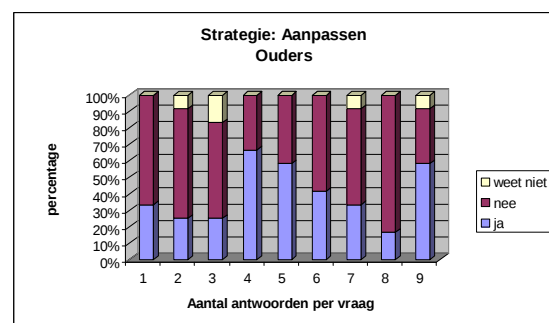
Opmerkelijk is dat de leerkrachten vaker aangeven dat het kind de leerkracht of de anderen wel eens negeert. Een verklaring hiervoor kan zijn, dat de leerlingen in de onderwijssituaties in meerder mate te maken hebben met zintuiglijke overprikkeling. Hierdoor zetten ze copingstrategieën in (mono-verwerking, afschakelen systeem). Het niet reageren kan tevens verklaard worden vanuit een gebrek aan Centrale Coherentie (CC). Mensen met ASS missen de verbeelding om verder te kijken dan dat ene detail. Ze verlenen hun betekenis op een losgekoppelde manier, in losse één op één relaties. Alle details staan los van elkaar en ze hebben hun eigen betekenis. Eén indruk heeft één betekenis. De letterlijke betekenis (Vermeulen, 1999). Ze hebben hierdoor niet in de gaten, dat een opmerking aan hen gericht is. Dit is in de onderwijssituatie ook moeilijker omdat er meer personen aanwezig zijn dan in de thuissituatie.

De ouders geven veel frequenter dan de leerkrachten aan dat de kinderen wel eens situaties vermijden. Dit kan verklaard worden doordat een leerling met ASS niet op wil vallen op school en mee doet. In de thuissituatie vermijden ze die situaties wel. Het kan ook zijn dat deze strategie niet opvalt bij de leerkracht. Dit zou een onderwerp zijn voor verder onderzoek.

Thema 2: Aanpassen

Grafiek 6: Antwoorden per vraag aangegeven door leerkrachten bij de strategie: Aanpassen

Grafiek 7: Antwoorden per vraag aangegeven door ouders bij de strategie: Aanpassen.

Bijbehorende vragen:

Vraag 1: Het kind imiteert anderen om zelf niet op te vallen.

Vraag 2: Het kind praat op school niet of nauwelijks over zijn/haar interesses.

Vraag 3: Het kind onderdrukt bepaalde 'afwijkende' of 'storende gedragingen'.

Vraag 4: Het kind is beïnvloedbaar.

Vraag 5: Het kind accepteert situaties waar het wel moeite mee heeft en laat deze over zich heen komen.

Vraag 6: Het kind wil altijd voldoen aan de verwachtingen.

Vraag 7: Het kind laat zijn/haar gevoelens niet zien.

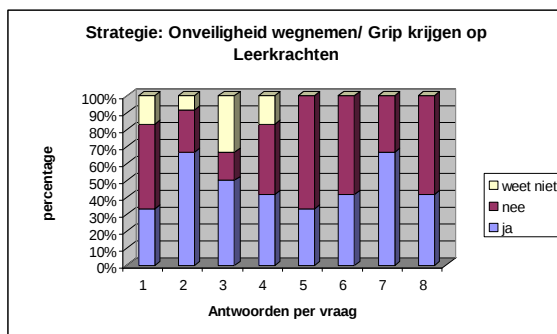
Vraag 8: Het kind wil zich kleden zoals de anderen.

Vraag 9: Het kind lijkt alles te begrijpen.

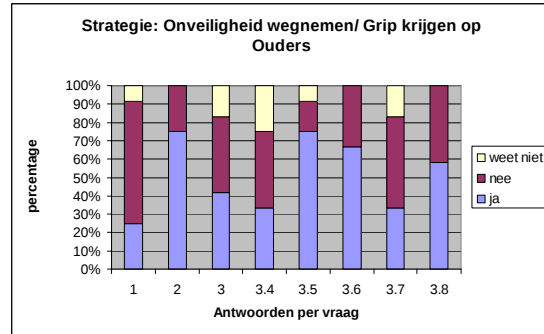
Opmerkelijk is dat de leerkrachten vaker dan ouders aangeven dat de leerlingen graag aan de verwachtingen willen voldoen. Dit kan mogelijk verklaard worden doordat de leerlingen in de onderwijssituatie minder op willen vallen, erbij willen horen. Daardoor willen ze graag aan de verwachtingen voldoen.

De ouders geven vaak aan dat het kind beïnvloedbaar is. De leerkrachten zien dit minder. Dit is vreemd omdat dit juist in een sociale context als de schoolsituatie op zou moeten vallen. Verder onderzoek zou uit kunnen wijzen of leerkrachten dit voldoende onderkennen.

Thema 3: Onveiligheid wegnemen/ grip krijgen op

Grafiek 8: Antwoorden per vraag aangegeven door leerkrachten bij de strategie: Onveiligheid wegnemen.

Grafiek 9: Antwoorden per vraag aangegeven door ouders bij de strategie: Onveiligheid wegnemen.

Bijbehorende vragen:

Vraag 1: Het kind plant situaties van te voren.

Vraag 2: Het kind houdt vast aan routines.

Vraag 3: Mijn kind valt terug op bekende associaties.

Vraag 4: Het kind ontwikkelt theorieën om zaken die het niet begrijpt toch te begrijpen.

Vraag 5: Het kind stelt vragen ook als het antwoord al gegeven is.

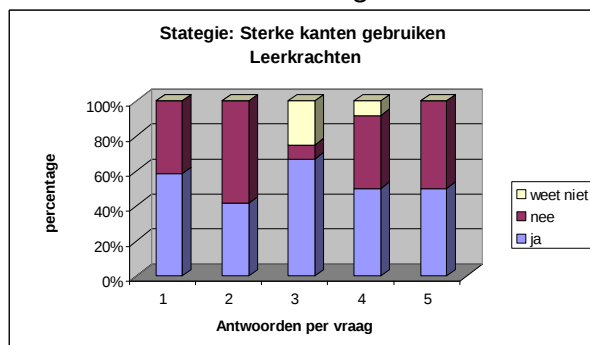
Vraag 6: Het kind is vaak dominant in sociale situaties.

Vraag 7: Het kind laat zijn/haar gevoelens niet zien.

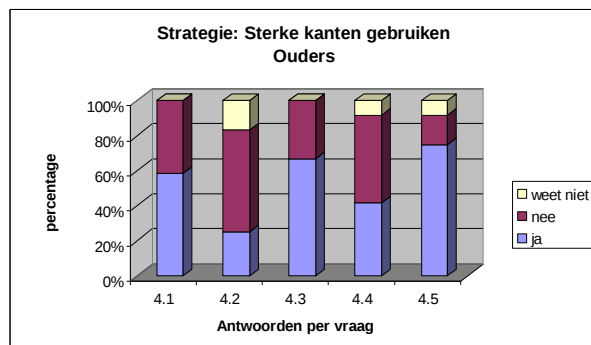
Vraag 8: Het kind maakt geluiden en of bewegingen (om alert te blijven) als het ergens mee bezig is.

Het valt op dat de leerlingen thuis hun gevoelens vaker laten zien, ze vragen blijven stellen ook als het antwoord al gegeven is, ze zich dominanter opstellen en dat ze meer bewegingen en geluiden maken als ze ergens mee bezig zijn. Dit is opmerkelijk omdat je dit gedrag, behorende bij het thema 'onveiligheid wegnemen' juist zou verwachten in de onderwijs situatie. Deze situaties is voor de leerlingen met ASS 'drukker' en minder 'overzichtelijk'. Bovendien worden er hogere eisen gesteld (bijv. aan sociale vaardigheden). Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de leerlingen zich aan willen passen, niet op willen vallen.

Thema 4: Sterke kanten gebruiken

Grafiek 10: Antwoorden per vraag aangegeven door leerkrachten bij de strategie: Sterke kanten gebruiken.

Grafiek 11: Antwoorden per vraag aangegeven door ouders bij de strategie: Sterke kanten gebruiken..

Bijbehorende vragen:

Vraag 1: Het kind praat veel.

Vraag 2: Het kind reageert soms alleen op de "kernwoorden" van een zin en let niet op de context.

Vraag 3: Het kind denkt in concrete beelden.

Vraag 4: Het kind heeft een fenomenale feitenkennis (over bepaald onderwerp)?

Vraag 5: Het kind heeft een goed geheugen en daardoor goede schoolprestaties waardoor tekorten minder opvallen.

Het is opmerkelijk dat leerkrachten minder vaak aangeven, dat de leerlingen gebruik maken van hun goede geheugen en er daardoor voor zorgen dat hun tekorten minder opvallen. Deze strategie is er bij uitstek een om binnen de onderwijssituatie te laten zien. Het zou positief zijn als deze kwaliteiten meer uitgelicht zouden worden. Ze kunnen door het gebruiken van hun sterke kanten hun competentie en autonomie verhogen.

4.3 Inventarisatie onderzoeksverschijnselen respondent leerlingen

In het kader van het onderzoek hebben drie interviews plaatsgevonden.

Gesprek: M.H.

Datum: maandag 11 april, 10 uur.

Locatie: Basisschool van de betreffende leerling

Het eerste gesprek is met M.H. Hij is een jongen van 11 jaar met asperger en hoog begaafdheid. Hij is dyslectisch. Hij is open en vertelt veel.

Opmerkelijke zaken die tijdens het gesprek naar voren komen zijn:

- M. ervaart zijn groep op maandagen, als de vaste juf er niet is, als zeer onrustig. Hij heeft veel last van het lawaai in de groep. Op momenten dat hij na moet denken duwt hij zijn oren dicht. Dit is voor de juf niet zichtbaar.
- M. geeft aan vaak gepest te worden. Hij vermijdt hierdoor situaties. Bij het buitenspelen houdt hij zich afzijdig. In het verleden werd hij boos. Hij benoemt dit als een bakje waarin hij zijn boosheid stopte. Op een gegeven moment zit het bakje vol en dan wordt hij heel boos. Hij krijgt vervolgens straf. M. benoemt dat de anderen hem anders vinden en dat ze het leuk vinden als hij boos wordt. Hij zegt: "Ik zou mezelf in een gevangenis stoppen en zorgen dat er niemand bij me komt".
- M. probeert niet op te vallen. Hij vermijdt plaatsen waar de grote kinderen staan achter de school. Tijdens de pauze zoekt hij kleine kinderen op om mee te spelen. Hij probeert net te doen alsof hij er niet is.
- M. geeft aan dat hij veel werk af moet krijgen in een korte tijd. Dit lukt hem niet.
- Hij zou het fijn vinden als hij eens af en toe rust zou krijgen. Dat hij even iets leuks zou kunnen doen.
- M. zegt sommige dingen niet te begrijpen. Deze liggen vooral op het sociale vlak. Hij begrijpt bijvoorbeeld het samenwerken niet, de denkwijze van kinderen bij bijvoorbeeld het maken van een presentatie e.d.
- Hij zegt af en toe even uit te moeten puffen. Hij legt dan zijn hoofd op zijn armen op de tafel. Kijkt naar buiten. Hij kijkt ook vaak op de klok of op zijn horloge.

M. geeft aan erg zijn best te doen. Hij geeft aan de school erg zwaar te vinden. Soms de hele dag toetsen en het pesten: "Je zou bijna exploderen of omvallen." Hij zegt: "Ik heb het geprobeerd om erbij te horen maar het lukt niet. Ik hoor bij mezelf".

Hij merkt dat hij anders is. Het vrienden maken lukt niet. Hij plant dingen anders. Hij doet dingen anders (zoals gegevens opzoeken). Hij geeft aan dat hij veel weet en dat

hij tijdens het vertellen hierover te moeilijke woorden gebruikt. Hij wil wel graag helpen. Zijn tekeningen zijn anders.

Gesprek: M.V.

Datum: woensdag 13 april, 9.00 uur

Locatie: Basisschool van de betreffende leerling

Een tweede gesprek is met M.V. Hij is 12 jaar en zit in groep 8. Hij heeft PDD nos met volgens moeder pieken van klassiek autisme. M.V. is geen prater, hij kan de dingen niet zo duidelijk onder woorden brengen. Het gesprek verloopt hierdoor wat moeizamer. Belangrijke zaken die in dit gesprek naar voren komen zijn:

- M.V. geeft aan soms gekke dingen te doen. Deze gebeuren gewoon. Hij noemt als voorbeeld dat hij wiebelt en zijn handen in de lucht doet boven zijn hoofd. Hij geeft ook aan met dingen te spelen. Op zijn vorige school hielden ze volgens M. geen rekening met zijn autisme. Op deze school gebeurt dit wel. Hij geeft aan wel te proberen het wiebelen te onderdrukken.
- M. geeft aan vaker naar de wc te gaan (vorig schooljaar vooral). Hij ging dan even lopen. Als hij onrustig was zei de meneer zelf dat hij even moest gaan.
- Bij het buiten spelen vermijdt hij balspelen. Verder zegt hij ruzies uit de weg te gaan, hij loopt dan weg. Hij negeert dan bewust iemand.
- M. geeft aan niet lastig te willen zijn en stelt hierdoor weinig vragen.
- Als de meneer een vraag stelt, bijvoorbeeld een som krijgt hij niet de kans zijn vinger op te steken omdat hij langere tijd nodig heeft om na te denken.
- M. geeft aan thuis wel dominant te zijn tegenover zijn broertjes en zusjes. Hij geeft aan dat hij dan kan bepalen wat er gebeurt. Op school doet hij dit niet. Hij past zich aan.

Gesprek: Q.L.

Datum: dinsdag 12 april, 13.30 uur

Locatie: Basisschool van de betreffende leerling

Het laatste gesprek vindt plaats met Q.L. Hij is twaalf jaar en zit in groep 8. Hij heeft de diagnose asperger. Q. is weinig spraakzaam. Volgens Q. gaat het redelijk goed op school. Hij wil nauwelijks naar school maar kan niet aangeven waarom niet. Alleen dat hij school saai vindt. Vooral rekenen en taal boeien hem niet zoveel.

Opvallende zaken die naar voren komen zijn:

- Q. zegt sinds groep 5 niet meer gepest te worden. Er zijn wel eens kinderen die op pesterige toon tegen hem praten maar dit negeert hij.
- In de pauze gaat hij vaak op vaste plek staan bij een boom. Hij geeft aan dit vervelend te vinden. "Ik sta daar maar". Hij zegt niet veel te doen te hebben. Hij vermijdt balspelen. Hij schrikt van de bal en is bang de bal tegen zijn hoofd te krijgen. De jongens vindt hij te wild.
- Q. laat dingen vaak over zich heen komen. "We zien wel wat er gebeurt".
- Q. laat zijn gevoel niet zien. Hij heeft soms wel moeite om dit in te houden.
- Hij geeft aan wel eens met zijn vingers te tikken. Hij weet niet waarom hij dit doet.
- Q. geeft aan een slecht geheugen te hebben. Vooral zijn korte termijn geheugen. Hij herinnert zich soms niet meer waar hij mee bezig was als hij wordt afgeleid.
- Hij geeft aan dat herinneringen soms zomaar weer naar boven schieten (associatief geheugen).

- Q. geeft aan dat sommige kinderen schrikken als hij ineens iets vertelt met moeilijke woorden. Hij kan heel veel feiten opnoemen. Hij onthoudt heel veel. Hij zegt dat hij soms dingen makkelijker zegt dan dat hij dit normaal zou doen, zodat de anderen hem beter begrijpen (aanpassen). Hij leest in de encyclopedie. Hij denkt dat anderen hem daarom raar vinden. Hij merkt dat anderen hem raar vinden.

Tijdens de interviews komt naar voren dat de leerlingen zich vooral aan willen passen. Ze willen niet opvallen. Ze geven aan situaties te vermijden tijdens de pauze. Ze hebben graag een invulling voor deze tijd.

Hoofdstuk 5: Conclusies en discussie

5.1 Conclusies uit het onderzoek / beantwoorden hypotheses

Uit het onderzoek komt naar voren:

Conclusie 1:

De kinderen met ASS van de reguliere basisscholen uit de onderzoeksgroep gebruiken copingstrategieën. De thema's 'situaties vermijden' en 'onveiligheid wegnemen' worden het meest herkend door leerkrachten en ouders uit de onderzoeksgroep. Uit de autobiografieën en interviews komen de strategieën 'aanpassen' en 'situaties vermijden' vooral naar voren.

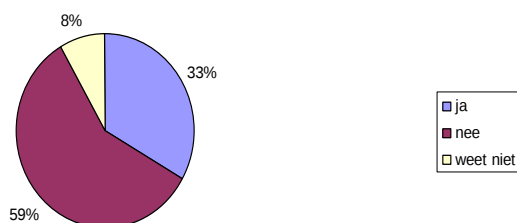
Conclusie 2:

De thema's 'situaties vermijden' en 'aanpassen' worden door leerkrachten uit de onderzoeksgroep onvoldoende herkend.

De ouders uit de onderzoeksgroep geven vaker dan leerkrachten aan, dat hun kind situaties vermijdt. De gegevens van het aantal ja, nee en weet ik niet antwoorden op die vraag, staan in onderstaande grafieken weergegeven.

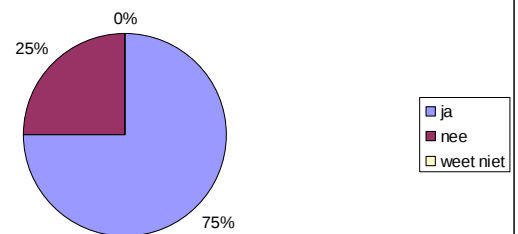
De leerlingen binnen de onderzoeksgroep benoemen het vermijden van situaties eveneens frequent aan tijdens de interviews. Ook in de autobiografieën wordt deze strategie veelvuldig aangegeven. Je kunt hieruit concluderen, dat het vermijden van situaties onvoldoende wordt herkend door leerkrachten binnen de onderzoeksgroep.

Antwoord op vraag: Vermijdt het kind situaties? Leerkrachten

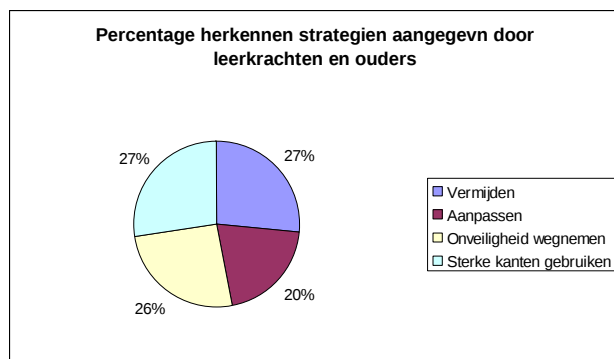
Grafiek 12: Antwoord op vraag: Vermijdt het kind situaties? Leerkrachten

Antwoord op vraag: Vermijdt het kind situaties? Ouders

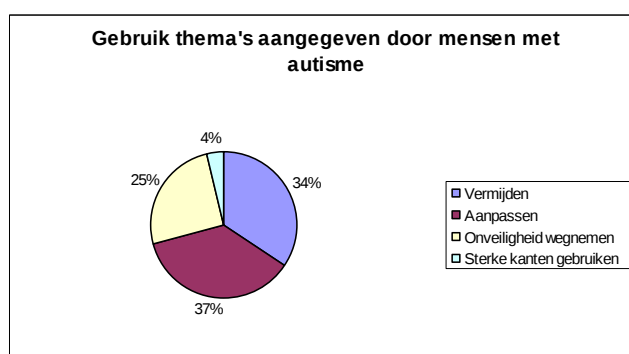

Grafiek 13: Antwoord op vraag: Vermijdt het kind situaties? Ouders

Het thema 'aanpassen' wordt door de ouders en de leerkrachten van de onderzoeksgroep het minst vaak herkend bij de leerlingen uit de onderzoeksgroep. Mensen met ASS in biografieën geven deze strategie echter aan als vaakst gebruikte strategie. Omdat beide gegevens niet voortkomen uit dezelfde vragenlijst, kunnen onderstaande gegevens niet naast elkaar worden gezet, maar het geeft wel een duidelijk verschil aan tussen beide groepen. Men kan hieruit concluderen dat zowel de leerkrachten als de ouders uit de onderzoeksgroep, dit thema waarschijnlijk onvoldoende herkennen.

Grafiek 14: Herkennen van thema's leerkrachten en ouders

Grafiek 15: Herkennen van thema's mensen met ASS

Conclusie 3:

Bij zes kinderen uit de onderzoeksgroep is de checklist zintuiglijk profiel, ingevuld door de ouders. Er is hierdoor aantoonbaar dat ze te maken hebben met sensorische overgevoeligheid en dat ze deze compenseren (zie bijlage 5). Vanuit de theorie (Bogdashina, 2004) worden bij sensorisch profiel zintuiglijke waarneming zes copingstrategieën genoemd. Uit de gegevens uit de lijsten blijkt dat:

Copingstrategie/ leerling	Q.L. gr. 8 asperger	R.G. gr. 2 pdd- nos	M.H. gr. 7 asperger	T.J. gr. 2 klassiek	M.V. gr. 8 asperger klassiek	S.T. gr. 2 asperger
Mono-verwerking.			ZHP	TPV	V	P
Perifere waarneming (vermijding van directe waarneming).		ZRP	ZP	ZT	ZT	PV
Platleggen van het systeem	ZH	ZHP		ZHT PV	ZHR V	ZHT RPV
Onbetrouwbare waarneming van één zintuig compenseren met andere zintuigen.				ZHT	ZHTR SPV	HP
Resonantie.		TV			ZV	V
Dagdromen.					ZH	Z

Z=Zien, H=Horen, T= Tast, R=Reuk, S=Smaak, P=Proprioceptief, V=Vestibulair.

Het valt op dat alle leerlingen copingstrategieën toepassen. De strategie 'platleggen van het systeem' en 'perifere waarneming' komen het vaakst voor. Alle leerlingen score hoger op zien en horen. Ze zullen daardoor moeite hebben met het reguleren van zintuiglijke waarnemingen binnen een groep en of tijdens pauzemomenten/gymlessen.

Uit bovenstaande gegevens mag geconcludeerd worden dat de sensorische waarneming de oorzaak is van een aantal copingstrategieën. Perifere waarneming en platleggen van het systeem komen daarbij het meest voor gevolgd door mono-verwerking.

Het compenseren vanuit zintuiglijke overprikkeling is terug te zien bij de vragen uit de vragenlijst behorende bij het thema situaties vermijden:

Vraag 4: Het kind negeert mij of anderen wel eens.

Vraag 5: Het kind reageert niet op wat ik of anderen zeggen.

Deze worden herkend bij:

		Q.L.	R.G.	M.H.	T.J.	M.V.	S.T.
Het kind negeert mij of anderen wel eens.	Leerkracht	X	X	-	X	X	X
	Ouder	X	X	X	-		
Het kind reageert niet op wat ik of anderen zeggen.	Leerkracht	X	X	-	X	X	X
	Ouder	X		X	-	X	

- Niet ingevuld.

Vanuit bovenstaande schema's is te concluderen dat bij alle zes de leerlingen of wel door de leerkracht of wel door de ouder of door beiden, aangegeven wordt dat zij de leerkracht/ouder en anderen wel eens negeren. Ook wordt herkend dat ze niet reageren op wat iemand zegt. Vanuit het zintuiglijk profiel kan dit (naast andere verklaringen) verklaard worden vanuit een van genoemde copingstrategieën. De leerkrachten uit de onderzoeksgroep moeten er dus rekening mee houden dat de leerling bepaald gedrag laat zien als gevolg van sensorische overprikkeling.

Beantwoording van de onderzoeksvraag:

Waarom kunnen leerkrachten en begeleiders in het reguliere basisonderwijs copingstrategieën bij leerlingen met ASS herkennen?

De leerkrachten en begeleiders kunnen de strategieën herkennen door gebruik te maken van een signaleringslijst, een belangrijke opbrengst van dit onderzoek. Deze is samengesteld door;

- het weergeven van de meest herkende onderzoeksverschijnselen vanuit de vragenlijsten voor de respondenten leerkrachten en ouders,
- deze te koppelen aan concrete gedragingen aangegeven bij de 'open' vragen in de vragenlijst en interviews (zie bijlage 6).

5.2 Verbinding conclusies aan theorie

De copingstrategieën die de leerlingen uit de onderzoeksgroep toepassen in het reguliere onderwijs gekoppeld aan de theorie (Vermeulen) zijn vormen van:

- Palliatieve coping, hierbij wordt de stress geaccepteerd en getolereerd. Deze strategie laten ze zien in de vorm van aanpassen.
- Cognitief neutraliseren, hierbij wordt de situatie herkadert en op een andere manier gezien. Ze doen dit door de strategieën situaties vermijden, onveiligheid wegnemen en sterke kanten gebruiken, te gebruiken.

Ondanks het toepassen van deze strategieën zijn er van de twaalf ouders, zeven ouders die aangeven, dat hun kind spanning opbouwt tijdens schooltijd, die er na schooltijd uit komt. Ze zijn dus niet voldoende effectief bij de leerlingen uit de onderzoeksgroep, om in zoverre de spanning te reguleren, dat er geen ontlasting nodig is in de thuissituatie.

De copingstrategie instrumentele coping is een strategie, die de leerkrachten in kunnen zetten. Hierbij wordt het 'probleem' aangepakt. Er komen concrete handelingsadviezen over communicatie, er wordt gebruik gemaakt van stappenplannen, er vindt organisatie plaats van tijd(vrije tijd) en er zijn aanpassingen in materiaal. Kortom het creëren van een autisme vriendelijke omgeving.

Handreikingen hiervoor zijn te vinden bij het TEACCH programma (Treatment & Education of Autistic and Related Communication Handicapped Children, Mesibov, Shea en Schopler, 2004). Deze aanpak gaat uit van individualiseren (onderzoek naar mogelijkheden en onmogelijkheden van dát kind/ díe leerling) en verduidelijken (aanpassen van de omgeving aan autisme om zo zelfstandig mogelijk te kunnen functioneren). Aanpassing vindt plaats in twee richtingen (leerling, leraar) en is gericht op functionele vaardigheden. De ouder is de specialist van het eigen kind en men gaat uit van een positieve benadering, empowerment (erkennen 'anders zijn', overschatting vermijden).

Omdat de leerlingen van de onderzoeksgroep ondanks het gebruiken van de strategieën palliatieve coping en cognitief neutraliseren, spanning opbouwen kan geconcludeerd worden, dat instrumentele coping wellicht meer gebruikt dient te worden door de leerkrachten van de onderzoeksgroep.

5.3 Discussie

Het onderzoek heeft de hypothesen beantwoord, zoals die verwoord zijn aan het begin van mijn onderzoek. Ik heb kunnen onderzoeken wat ik voor ogen had. Op sommige punten komen vragen naar voren voor vervolgonderzoek. Die kan ik naar aanleiding van mijn onderzoek niet beantwoorden. Ik zou op sommige gebieden meer diepgang aan willen brengen. Dat is tijdens dit onderzoek niet mogelijk geweest. De hoeveelheid aan onderzoeksgegevens heeft gezorgd voor een breder algemener beeld waar op sommige plekken meer diepgang mogelijk is.

Omdat het onderzoek slechts uitgevoerd is bij een relatief kleine onderzoeksgroep ligt generalisatie niet voor de hand. Toch ben ik ervan overtuigd dat ook leerkrachten binnen andere stichtingen iets aan de onderzoeksresultaten (de signaleringslijst en het schema) hebben. Omdat vanuit dit survey-onderzoek een dwarsdoorsnede is gemaakt van de gebruikte onderzoeksverschijnselen. Dit is gedaan door gebruik te maken van meerdere respondenten en verschillende situaties (contexten). Hierdoor worden specifieke concrete situaties overstegen waardoor de onderzoeksinformatie losser komt te staan van de specifieke onderzoekssituatie. Om deze reden mogen er overstijgende uitspraken worden gedaan over de doelgroep (leerlingen met ASS binnen een reguliere basisschool).

Tijdens het onderzoek hebben er slechts drie interviews plaatsgevonden. Dit in verband met tijdgebrek. Door het geringe aantal gesprekken kan hier geen algemeen geldende conclusie uit worden getrokken. Toch zijn ze een waardevolle bijdrage geweest voor mijn onderzoek. Ze hebben een aantal vermoedens bevestigd maar ook nieuwe inzichten toegevoegd. Dit is kenmerkend voor een kwalitatieve survey. Men staat open voor nieuwe en onverwachte informatie.

Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan de pauzetijd. Het is prima en begrijpelijk vanwege hun problematiek, dat leerlingen met ASS zich afzonderen tijdens de pauze. Dat ze moeite hebben met het afzonderen en graag een ander invulling zouden zien van deze tijd heeft voor mij tot een nieuw inzicht geleid.

Wat voor mij het meest is opgevallen tijdens het doen van het onderzoek is dat leerlingen nog meer dan ik verwachtte, hun best doen om niet op te vallen en erbij te horen. Ze laten thuis meer zien dan in de onderwijssituatie. Ze laten gevoelens meer

zien, ze blijven vragen stellen ook als het antwoord al gegeven is, ze stellen zich dominanter op en ze maken meer bewegingen en geluiden als ze ergens mee bezig zijn. Dit is opmerkelijk omdat je juist zou verwachten dat leerlingen in de 'drukkere' en voor het minder 'overzichtelijk' omgeving, waarin hogere eisen worden gesteld (bijv. aan sociale vaardigheden) juist onveiligheid willen wegnemen. De vraag die me hierbij het meest bezig houdt is in hoeverre een leerling met autisme zichzelf kan zijn/ mag zijn op de reguliere basisschool.

Een ander opmerkelijk punt is, dat uit het onderzoek naar voren komt dat de strategie aanpassen niet vaak herkend wordt maar wel vaak aangegeven wordt door personen met autisme. Het herkennen van aanpassen is natuurlijk ook moeilijk omdat dit natuurlijk het minst opvalt. De leerling gedraagt zich net als de andere leerlingen, door zich aan te passen. De vraag is welk effect dit heeft op de mate van spanningsopbouw. Dit is een onderzoek waard.

5.4 Verwachtingen onderzoek

Het doel van dit onderzoek is het komen tot een gedeelde betekenis verlening wat betreft coping. Ik verwacht en wens dat men in de toekomst komt tot deze gedeelde betekenisverlening door het gebruiken van de signaleringslijst en het schema, die zijn voortgekomen uit dit onderzoek.

Mijn persoonlijke visie is dat wij leerlingen met ASS binnen het reguliere onderwijs een zo plezierig mogelijk tijd moeten bieden. We moeten gericht observeren en signaleren als een leerling met ASS stress ervaart en hoe de leerling met deze stress omgaat. Met andere woorden of een leerling coping toepast en of deze vorm van coping effectief is en de stress voor de leerling vermindert.

Als we dit signaleren kunnen we kiezen voor het toelaten van deze copingstrategie, we accepteren het bijbehorende gedrag en zorgen dat er tijd is voor ontspanning. We kunnen indien de strategie niet effectief is of storend is voor de overige leerlingen een andere strategie aanleren.

Als bovenstaande copingstrategieën niet mogelijk of effectief zijn moeten we naar mijn mening de onderwijssituatie van de leerling aanpassen.

Hoofdstuk 6: Aanbevelingen

Om goed om te kunnen gaan met de kinderen met ASS binnen ons onderwijs is het van belang dat we als leerkrachten beschikken over kennis (Vermeulen, P. lezing-2):

- Weten dat kinderen in het regulier onderwijs copingstrategieën toepassen.
- Stress en de daaraan gekoppelde copingstrategieën herkennen.
- Kennis hebben over autismespectrumstoornissen.
- Kennis hebben van copingstrategieën.
- Informatie hebben over specifieke aanpak (TEACCH).

Om leerkrachten te ondersteunen worden de volgende aanbevelingen gedaan:

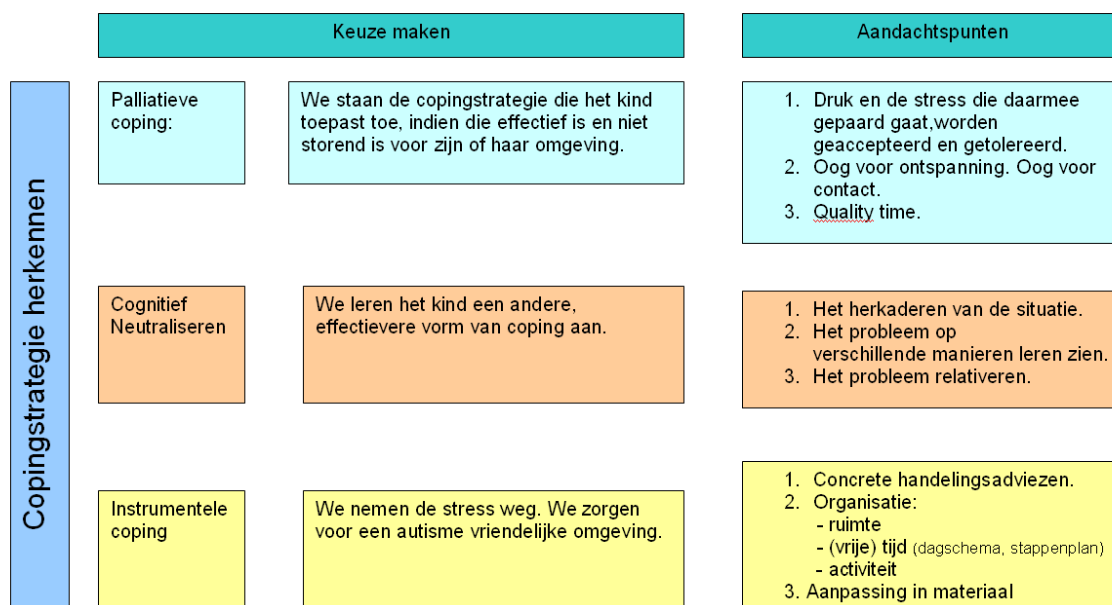
1. Gebruik maken van een signaleringslijst.

Voor het herkennen van copingstrategieën is een signaleringslijst samengesteld met daarin concrete gedragingen genoemd door de ouders, de kinderen en de leerkrachten van kinderen met ASS uit de onderzoeksgroep.

Een aanbeveling is om instrumentele coping meer toe te passen. Het is van belang dat leerkrachten en begeleiders bewust de juiste strategie inzetten. Om deze reden is de signaleringslijst gekoppeld aan handelingsvoorstellen (zie bijlage 6).

De copingstrategieën zijn gekoppeld aan een schema dat gebruikt kan worden om een keuze te maken uit de drie strategieën genoemd door Vermeulen.

Schema: Effectief toepassen copingstrategieën regulier onderwijs

Ine Tiggelers 2011

Schema 4: Effectief toepassen van copingstrategieën.

Belangrijk hierbij is dat we; geen oplossingen aanreiken maar vragen stellen (socratische werkwijze) en dat er afstemming plaats vindt met de ouders (Vermeulen, lezing). **PRAAT MET DE KINDEREN!**

“En heleboel problemen werden onderkend, maar ze werden nooit zo serieus genomen, dat ik er iets aanhad”(David A.,- Sainsbury 2000).

2. Neem de checklist zintuiglijk profiel af, zodat gedraging voortkomend vanuit zintuiglijke overprikkeling worden herkend en gekozen wordt voor een juiste copingstrategie.

3. Maak meer gebruik van de sterke kanten van de leerlingen! Maak ze hier bewust van en zet ze in (cognitief neutraliseren).

Om kennis te verbreden zijn is de volgende literatuur aanbevolen:

Peeters, T. en Quak, G. redactie (2002). *Het aspergersyndroom. Autisme in het regulier en speciaal onderwijs. Praktische gids voor leraren en begeleiders*. Garant, Antwerpen-Apeldoorn

“De theorie van begripen en preventie wordt de ‘ijsbergtheorie’ genoemd. Via deze ‘ijsbergtheorie’ leren we meer respect opbrengen voor alle pogingen die mensen met autisme doen om het onder ons *te maken*, om onder ons *te overleven*. Voor een leerling met autisme maakt het alleszins ook een groot verschil uit of men hem bij het eerste-het-beste ‘probleemgedrag’ ziet als een ‘lastige’ jongen, of eerder denkt; “Hij heeft het misschien anders begrepen....” (Peeters en Quak, 2002, p 8).

Achter in deze gids staan achterin verdere literatuursuggesties.

Nawoord

Dit onderzoek is een eerste verkenning naar de copingstrategieën, die door leerlingen binnen het reguliere onderwijs gebruikt worden. Om hier een beter beeld van te krijgen zal er een grote onderzoeksgroep genomen moeten worden. Toch heeft dit onderzoek geleid naar een signaleringslijst en een schema, die beiden gebruikt kunnen worden om copingstrategieën beter te herkennen en bewust in te gaan zetten.

Als leerkrachten en begeleiders van leerlingen met ASS anders leren kijken naar de leerling heeft dit een positieve invloed op de afstemming. Dit zal de beleving van de kinderen positief beïnvloeden. Het zou een goed vervolgonderzoek zijn om te onderzoeken of deze lijsten hieraan daadwerkelijk bijdragen.

Met de signaleringslijst hebben ouders tevens iets in handen om in gesprek te gaan met leerkracht van hun kind over hun kind.

Reflectie en evaluatie

Het onderzoeksproces is voor mij een moeizaam maar zeer leerzaam proces geweest. Vanuit een gedrevenheid en persoonlijke betrokkenheid ben ik gaan onderzoeken. Voor dat onderzoek heb ik verschillende onderzoeksmiddelen gebruikt. Achteraf ben ik pas gaan kijken welke vorm van onderzoek hierbij zou kunnen horen. Dit is achteraf de verkeerde manier van werken gebleken. Ik moet eerst bepalen welk onderzoek ik ga doen. Dan kijken welke onderzoeksmethoden hierbij horen en dan starten met het onderzoek.

Als critical friend (CF) heb ik deelgenomen aan een onderzoeksgroep bestaande uit Margon Langen en Chantal op het Veld. We zijn regelmatig bij elkaar gekomen om onze onderzoeken met elkaar te bespreken en feedback te geven en te vragen. Tijdens deze bijeenkomsten was mijn inbreng voldoende aanwezig. Door tijdgebrek is het mij helaas niet altijd gelukt om tussentijds (via de mail) op vragen van de andere CF te reageren. Ik heb mijn CF om feedback te geven op mijn rol als CF.

Chantal: "Ik vond het jammer dat je door tijdgebrek niet altijd de ruimte/tijd had om feedback te geven. Je feedback was wel kritisch en opbouwend."

Margon: "Je stelt duidelijke vragen die mij in ieder geval steeds aan het denken zette, waardoor ik zelf conclusies kon trekken. dat vond ik sterk aan jou."

Taak:

Als autismespecialist wil ik leerkrachten nog beter ondersteunen in de omgang met leerlingen met ASS in hun groep. Door het onderzoek voel ik me competent ten aanzien van het herkennen van copingstrategieën, die leerlingen met ASS binnen de reguliere school gebruiken. Als autismespecialist kan ik beter mijn taak uitvoeren, omdat ik handvaten heb, om de copingstrategieën bespreekbaar te maken met de leerkrachten, die ik ondersteun. Ik heb meer inzicht gekregen in de problemen van kinderen/volwassenen met autisme en een normale begaafdheid. Als autismespecialist heb ik gebruik gemaakt van de gesprekstechnieken tijdens het houden van interviews met leerlingen met ASS. Ik denk dat ik hiermee een bijdrage kan leveren aan de omgang met kinderen met ASS binnen de onderwijssituatie.

Ik:

Ik wilde met mijn onderzoek graag bewijzen dat leerlingen op een reguliere basisschool copingstrategieën gebruiken. Ik voelde me hierbij persoonlijke betrokken door de ervaringen met mijn zoon en met de kinderen in mijn werksituatie. Hierdoor was ik bevooroordeeld en ben vaker uitgegaan van aannames. Het is belangrijk afstand te nemen van je onderzoek en je aannames te onderbouwen door vakliteratuur en onderzoek.

Mijn overtuigingen (wie wil ik zijn) spelen een grote rol. Een overtuiging is, dat wij als leerkrachten elk kind een veilige liefst optimale (leer)omgeving moeten bieden. Ik merk dat dit voor kinderen met ASS vaak een moeilijke taak is. Mede omdat een reguliere basisschool niet is ingericht voor kinderen met ASS. Een rustige plek, waar een kind even tot rust kan komen is bijvoorbeeld moeilijk te vinden.

Mijn begrip voor de personen met ASS en de problemen die ze ondervinden is enorm toegenomen. Mede door mijn zoon en de problemen die hij heeft ondervonden tijdens zijn tijd op de basisschool.

Ik heb erg veel gehad aan de contacten met de ouders, kinderen en collega's. Voor mij is het niet vanzelfsprekend om zo maar andere scholen binnen te lopen en collega's te benaderen. Mede het werken aan het onderzoek heeft voor mij de drempel naar collega's op andere scholen en ouders verlaagd.

Wij:

Middels mijn onderzoek wil ik een deel van de leerkrachten binnen het reguliere onderwijs bereiken. Door een signaleringslijst op te stellen met hieraan gekoppeld een schema hebben de leerkrachten concreet iets in handen om copingstrategieën te herkennen en hier bewust mee om te gaan.

Mijn onderzoek ga ik presenteren tijdens de Kerobeiday, een dag waarin verschillende scholen binnen de stichting Kerobei, een workshop kunnen verzorgen. Ik hoop zo mijn bevindingen te delen met collega's. Het onderzoek is uitgevoerd op mijn werkveld en kan zo verspreid en ingezet worden. Het onderzoek wordt tevens verspreid onder de leerkrachten en ouders, die onder aan de vragenlijst aan hebben kunnen geven of ze het uiteindelijke onderzoek willen ontvangen.

Omgeving:

Ik heb door dit onderzoek de bevestiging gekregen, dat mijn vermoedens dat we in het reguliere onderwijs nog meer aan moeten sluiten bij de kinderen met ASS. Mijn begrip voor ouders is nog meer toegenomen. De ouders zijn een onmisbare partner in de begeleiding van de kinderen met ASS. Ik zal de ouders nog meer betrekken tijdens de begeleiding.

De reacties die ik krijg van andere ouders zijn erg positief. Ze herkennen mijn verhaal en bevestigen dat hun kind het vaak moeilijk heeft maar dat dit vaak niet wordt gezien. Ze worden wel gehoord, de leerkrachten nemen tijd voor ze maar ze worden niet begrepen. Ik wil hier wel een bijdrage gaan leveren en hier mijn missie van maken.

Als collega ouder, collega leerkracht maar ook vooral als autismespecialist.

Literatuurverwijzingen

Baarda, D.B., Goede, M.P.M. de, (2001). *Basisboek Kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek* (3^e druk). Groningen/Houten: Wolters-Noordhof.

Bogdashina, O. (2004). *Waarnemingen en zintuiglijke ervaringen bij mensen met autisme en Aspergersyndroom, Verschillende ervaringen, verschillende werelden*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Gerland, G. (2006). *Een echt mens. Autobiografie van een vrouw met autisme*. Antwerpen/ Amsterdam: Uitgeverij Houtekiet

Harinck, F. (2007). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Jackson, L. (2010). *Mafkezen en het aspergersyndroom. Een handleiding voor de puberteit*. Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds

Messibov, G. Shea, v. Schopler, E (2004). *The TEACCH approach to autism spectrum disorders*. New York: Springer Science+Business Media, Inc.

Peeters, T. en Quak, G. redactie (2002). *Het aspergersyndroom. Autisme in het regulier en speciaal onderwijs. Praktische gids voor leraren en begeleiders*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Roeijers, H. (2008). *Autisme alles op een rijtje*. Leuven/Voorburg: Acco.

Sainsbury, C. (2000). *Marsmannetjes op school, Over kinderen met het aspergersyndroom*. Antwerpen-Amsterdam: Houtekiet.

Segar, M. (2002). *Coping, Overlevingsgids voor mensen met het Aspergersyndroom*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Vemeulen, P. (1999). *Brein bedriegt, als autisme niet op autisme lijkt*. Berchem: Uitgeverij EPO

Vermeulen, P. (2004). *Beter vroeg dan laat en beter laat dan nooit. De onderkenning van autisme bij normaal begaafde personen*. Berchem: Uitgeverij EPO.

Vermeulen, P. (2007). *Autisme als contextblindheid*. Wetenschappelijk tijdschrift autisme 6 (3), 92-104

Vermeulen, P. (1999). *Dit is de titel. Over autistisch denken*. Berchem: Uitgeverij EPO.

Wing, L. (2000). *Leven met uw autistische kind*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Websites: http://www.gewoonongewoon.com/pdf_lezingen/Lezing_2_Vermeulen.pdf
[Begeleiding van gezinnen met een kind met autisme Behandelprotocol.](#)

Bijlagen:	
Bijlage 1: Wat zeggen mensen met autisme zelf	44
Bijlage 2: Begeleidende brieven ouders en leerkrachten en vragenlijsten	47
Bijlage 3: Interviews	56
Bijlage 4: Antwoorden per thema a. Leerkrachten b. Ouders	58
Bijlage 5: Checklist zintuiglijk profiel	66
Bijlage 6: Signaleringslijst	83

Bijlage 1: Wat zeggen mensen met autisme zelf

Er is voor dit onderzoek gemaakt uit vier autobiografieën. De eerst is van Gerland (2006), de tweede van Jackson (2010) een derde van Sainsbury (200). Sainsbury beschrijft in haar biografie ook ervaringen van andere personen met autisme. Het bladzijde nummers staan achter de strategie vermeld. Een vierde biografie is van Segar (2007). Uit deze biografie staan in het onderstaande overzicht geen strategieën genoemd, maar is wel meegenomen in de literatuur studie.

Er is voor bovengenoemde personen gekozen omdat zij hun (school)tijd bespreken en over een normaal tot hoge intelligentie beschikken.

Gerland (2006)

A= Aanpassen V= vermijden O= Onveiligheid wegnemen S= sterke kanten gebruiken	Blz.
Theorieën ontwikkelen om zaken te begrijpen: b.v. parallel theorie.	56 O
Negeren bewust.	56 V
Negeren; onbewust, terugtrekken en ontkoppelen.	56 V
Ervaringen toevoegen en toepassen.	57 O
Weigeren (naar school te gaan).	57 V
Zijn zoals de andere kinderen.	58 A
Vragen stellen.	60 O
Naar een rustige plek gaan.	61 V
Dankbaar zijn?	61 A
Accepteren (dingen die je niet begrijpt).	62 A
Letten op afmetingen en kleur om dingen te onderscheiden.	62 O
Antwoorden om daarna met rust gelaten te worden.	66 V
Anderen laten leiden tijdens het spelen.	68 A
Het iedereen naar de zin maken.	69 A
Proberen niet te krenken (verzet, brutaal zijn).	69 A
Gelaten aan de situatie aanpassen erin schikken..	71 A
Antwoorden zoals je denkt dat het hoort en dit herhalen.	72 O
Het antwoord geven dat ze verwachten.	73 AV
Buitensluiten, negeren.	74 V
Imiteren	74 A
Metten en denken om botsingen te voorkomen.	75 O
Terugtrekken (fysiek) tegen het gebouw.	77 V
Erin schikken.	77 A
Aanpassen (fouten maken in het dictee).	79 A
Hard inspanssen om alle geluiden te ordenen (opslaan in vakjes en een wand plaatsen).	79 O
Doen wat opgedragen wordt.	80 A
Achter andere kinderen aanlopen.	81 AO
Zeggen dat je ziek bent.	81 V
Verdriet niet ten toon stellen.	83 AV
Laten zien hoe ik me voelde (actieve daad).	84
Weigeren, krabben e.d. Een nee worden.	85 V
Rustig worden (gebogen voorwerpen, dingen die precies in elkaar passen).	87 O
Kan goed leren.	94 S

Uitrekenen hoe mensen regeren.	94	O
Niets doen met handvaardigheidsles.	95	V
Handen voor de oren.	95	VO
Weglopen.	96	V
Het is beter iets niet te doen dan om iets fout te doen.	97	V
Naar een gemakkelijk te vinden wc gaan.	99	V
Vaak naar de wc.	100	V
Kinderlijke charmes gebruiken.	100	A
Tekenen om alert te blijven	101	AO
Stem en lichaam inzetten om in het lokaal te blijven.	101	A
Wenen (speelkwartier).	104	V
Sterke delen van de persoonlijkheid gladstrijken en zich kleden zoals de anderen.	105	A
Hek vasthouden voor grip (schrikken geluiden).	108	O
Boosheid van anderen over je heen laten komen.	108	V
Dingen leren (ladder klimmen, klimrek klimmen).	109	A
Voorbereiden op verrassingen.	113	O
Wantrouwen.	115	O
Bij blijven op school.	115	S

Jackson (2010)

	Blz.
Proberen rekening te houden met anderen. Zorgen dat obsessies minder prioriteit krijgen in je leven.	45 A
Onveiligheid wegnemen (voorwerpen, potloden).	53 O
Afleiden in de echte wereld (touwtjes aan elkaar knopen).	53 O
Dwanghandelingen reduceren (Streng tegen mezelf praten en een manier vinden om het te omzeilen). Dwanghandeling – stress. Verminderen- grip krijgen.	54 A
Verliezen in prikkel.	71 V
Oogcontact vermijden. Kijken naar mond.	73 VA
Leren rekening houden met anderen.	74 A
Ruimtes met veel prikkels vermijden (bioscoop).	75 V
Communicatie aanpassen (parfum niet lekker).	77 A
Cool zijn.	101 A
Beleefd zijn.	103 A
Aanleren van spreekwoorden en gezegden.	105 A
Kalmte bewaren en niet reageren op iets wat je niet begrijpt; - tel tot 10, - denk aan iets vrolijks, - reken uit hoeveel uur je nog op school moet zijn, - beloof jezelf iets leuks.	A
Regels communicatie: - respecteer de eigen ruimte van mensen - niet aanstaren, - geen commentaar op iemand lichaam, - geen seksistische grappen, - alleen mensen omhelzen als ze familie zijn.	AO

Sainsbury, C. (2000). Marsmannetjes op school

Lesrooster uit het hoofd leren. (Sarah)	63	SO
Koppig. (Clare)	13	V
Dagdromen. (Clare)	13	V
Vastbesloten haar medewerking te weigeren. (Clare)	13	V
Isoleren. (Clare)	13	V
In de hoek van het schoolplein staan om botsingen te voorkomen.(Clare)	13	O
Verdiepen in eigen gedachten.	13	V
Totaal	61	

A= 29

V= 27

O= 20

S= 3

Bijlage 2: Begeleidende brieven ouders en leerkrachten en vragenlijsten
Betreft: Onderzoek

Beste leerkrachten,

Graag wil ik me even voorstellen.

Ik ben Ine Tiggelers en ik ben leerkracht op basisschool de Wingerd in Tegelen. Ik heb me gespecialiseerd in het bieden van hulp aan leerlingen met speciale behoeften. Ik heb de opleiding remedial teaching gevolgd en ik ben op het moment bezig met de opleiding autismespecialist.

Voor mijn opleiding ben ik bezig met een onderzoek. Mijn onderzoek is gericht op kinderen met een normaal tot hoge intelligentie, die op een reguliere basisschool zitten en waarbij de diagnose autisme is gesteld. Deze kinderen functioneren op het eerste oog vaak uitstekend in de groep. Ze vertonen vaak sociaal wenselijk gedrag en gaan hun autisme compenseren en camoufleren. Toch hebben deze kinderen het vaak moeilijk. Dit kan zich thuis, in een veilige setting, uiten.

Graag wil ik een onderzoek doen naar deze zogenaamde copingstrategieën (overlevingsstrategieën) zoals compenseren en camoufleren. Het onderzoek houdt in, dat zowel de leerkracht als de ouders een vragenlijst invullen over het kind. Indien nodig kan het zijn dat ik een gesprek voer met het kind.

Met de gegevens uit het onderzoek wordt vertrouwelijk omgegaan. De naam van het kind zal alleen met initialen worden aangegeven.

Middels deze brief wil ik u vragen voor uw medewerking. U krijgt de vragenlijst nu op papier aangereikt, maar als u het gemakkelijker vindt deze digitaal in te vullen wil ik u de vragenlijst graag digitaal aanleveren. U kunt dan contact met me opnemen via onderstaand mailadres. Indien u bereid bent mee te werken aan dit onderzoek, wil ik u vragen de vragenlijst in te vullen en per mail of per post aan me op te sturen voor **donderdag 3 maart**. U kunt de lijst natuurlijk ook op de school laten. Dan haal ik hem op.

Mijn gegevens staan onder aan deze brief vermeld. Indien u dit wenst stuur ik u na afloop de eindrapportage toe.

Met vriendelijke groeten,

Ine Tiggelers
Van Stockhemstraat 11
5922 TI Venlo-Blerick
Mail: i.tiggelers@wingerd.kerobei.nl
Tel. werk: 077-3732768
Tel. privé: 077-3873201

Betreft: Onderzoek

Beste ouders,

Graag wil ik me even voorstellen.

Ik ben Ine Tiggelers en ik ben leerkracht op basisschool de Wingerd in Tegelen. Ik heb me gespecialiseerd in het bieden van hulp aan leerlingen met speciale behoeften. Ik heb de opleiding remedial teaching gevolgd en ik ben op het moment bezig met de opleiding autismespecialist.

Naast leerkracht ben ik ook moeder van drie kinderen. Twee jongens, Lars en Daan en een meisje Floor. Onze oudste zoon Lars heeft de diagnose autisme. Hij heeft net als uw kind op een reguliere basisschool gezeten en zit nu in de brugklas.

Voor mijn opleiding ben ik bezig met een onderzoek. Mijn onderzoek is gericht op kinderen met een normaal tot hoge intelligentie, die op een reguliere basisschool zitten en waarbij de diagnose autisme is gesteld. Deze kinderen functioneren op het eerste oog vaak uitstekend in de groep. Ze vertonen vaak sociaal wenselijk gedrag en gaan hun autisme compenseren en camoufleren. Toch hebben deze kinderen het vaak moeilijk. Dit kan zich thuis, in een veilige setting, uiten.

Graag wil ik een onderzoek doen naar zogenaamde copingstrategieën (overlevingsstrategieën) zoals compenseren en camoufleren. Het onderzoek houdt in, dat zowel u als de leerkracht een vragenlijst invult over uw kind. Indien nodig zal ik met enkele kinderen een gesprekje voeren. U krijgt hiervan altijd bericht.

De school van uw kind wil graag meewerken met het onderzoek. Met de gegevens uit het onderzoek wordt vertrouwelijk omgegaan. De naam van uw kind zal alleen met initialen worden aangegeven.

Middels deze brief wil ik u vragen voor uw medewerking. U krijgt de vragenlijst nu op papier aangereikt, maar als u het gemakkelijker vindt deze digitaal in te vullen wil ik u de vragenlijst graag digitaal aanleveren. U kunt dan contact met me opnemen via onderstaand mailadres. Indien u bereid bent mee te werken aan dit onderzoek, wil ik u vragen de vragenlijst in te vullen en per mail of per post aan me op te sturen voor **donderdag 3 maart**. U kunt de lijst natuurlijk ook op de school van u kind afgeven. Mijn gegevens staan onder aan deze brief vermeld. Indien u dit wenst stuur ik u na afloop de eindrapportage toe.

Met vriendelijke groeten,

Ine Tiggelers
Van Stockhemstraat 11
5922 TI Venlo-Blerick
Mail: i.tiggelers@wingerd.kerobei.nl
Tel. werk: 077-3732768
Tel. privé: 077-3873201

Beste ouders,

Hieronder vindt u een lijst van copingstrategieën (overlevingsstrategieën) zoals ik ze terug heb gevonden in de theorie en in autobiografieën van mensen met autisme. Het gaat in dit geval om personen met een vorm van autisme zonder een bijkomende verstandelijke handicap.

In de lijst staan voorbeelden genoemd bij de strategieën. Deze voorbeelden zijn bedoeld als toelichting en zijn dus niet volledig. Het kan zijn dat er in het geval van uw kind andere voorbeelden te noemen zijn. Ik vraag u, om uw mening te geven vanuit uw kennis van uw kind, zoals het in de thuissituatie functioneert.

Onder aan de lijst staan nog twee open vragen en is er ruimte voor eventuele opmerkingen. Bij vragen kunt u altijd contact met me opnemen.

Beste leerkracht,

Hieronder vindt u een lijst van copingstrategieën (overlevingsstrategieën) zoals ik ze terug heb gevonden in de theorie en in autobiografieën van mensen met autisme. Het gaat in dit geval om personen met een vorm van autisme zonder een bijkomende verstandelijke handicap.

In de lijst staan voorbeelden genoemd bij de strategieën. Deze voorbeelden zijn bedoeld als toelichting en zijn dus niet volledig. Het kan zijn dat er in het geval van het kind in uw groep andere voorbeelden te noemen zijn. Ik vraag u om uw mening te geven vanuit uw kennis van het kind, zoals het in de onderwijssituatie functioneert.

Onder aan de lijst staan nog twee open vragen en is er ruimte voor eventuele opmerkingen. Bij vragen kunt u altijd contact met me opnemen.

Alvast hartelijk bedankt voor de medewerking,

Vragenlijst copingstrategieën:

Administratieve gegevens:

Naam kind:	m/v
Geboorte datum:	leeftijd:
Diagnose (PDD-nos, Asperger):	datum diagnose:
Naam basisschool:	
Groep:	
Datum van invullen:	

Strategie: Situaties vermijden	Ja	Nee	Weet ik niet.
Het kind vermijdt situaties. <i>b.v. Geeft antwoord op een vraag in de hoop dat er geen verdere vragen komen. Zegt dat het ziek is terwijl dit niet zo blijkt te zijn. Aan de rand lopen van de speelplaats.</i>	0	0	0
Het kind gaat confrontaties uit de weg, zorgt ervoor dat er geen ruzie komt. <i>b.v. Door direct het roer om te gooien bij mogelijk verlies en poeslief te lijken. Ja zeggen en nee doen (om ervan af te zijn).</i>	0	0	0
Het kind weigert dingen te doen. <i>b.v. Weigeren om naar school te gaan, te gaan douchen, naar de kapper.</i>	0	0	0
Het kind negeert mij of anderen wel eens. <i>b.v. Bewust negeren van anderen die je pesten, buitensluiten.</i>	0	0	0
Het kind reageert niet wat ik of anderen zeggen. <i>b.v. Onbewust (als alles te ingewikkeld is), afschakelen, in zichzelf wereld terugtrekken en ontkoppelen, niet meer aanspreekbaar.</i>			
Het kind leeft wel eens in een fantasiewereld. <i>b.v. Gaat heel ver in het verzinnen (beleven van) verhalen. Heeft een denkbeeldig vriendje. Verliest zich in de fantasie van een computerspelletje. Kan werkelijkheid en fantasie niet scheiden.</i>	0	0	0
Het kind legt de oorzaak van problemen buiten zichzelf. <i>b.v. De leraar is het schuld dat hij/zij slechte punten heeft, straf krijgt. De tas is het schuld dat hij/zij struikelt.</i>	0	0	0

Strategie: Aanpassen	Ja	Nee	Weet ik niet.
Het kind imiteert anderen om zelf niet op te vallen. <i>b.v. Bij een rollenspel speelt het de nader na. Uw kind kijkt wat zijn broertje/zusje doet. Uw kind loopt (fysiek) anderen achterna.</i>	0	0	0
Het kind praat op school niet of nauwelijks over zijn/haar interesses. <i>b.v. Laat anderen altijd het gesprek beginnen en past hierop aan. Meepraten met.</i>	0	0	0
Het kind onderdrukt bepaalde 'afwijkende' of 'storende gedragingen'. <i>b.v. Het kind houdt stereotiepe bewegingen zoals fladderen tegen waardoor wel bewegingsonrust ontstaat, gaat lopen, wiebelen.</i>	0	0	0
Het kind is beïnvloedbaar. <i>b.v. Doet (gekke) dingen die anderen hem opdragen.</i>	0	0	0
Het kind accepteert situaties waar het wel moeite mee heeft en laat deze over zich heen komen. <i>b.v. Het kind ondergaat bepaalde onoverkomelijke zaken zoals vieringen, gymles maar heeft hier zichtbaar moeite mee of wordt stil en teruggetrokken.</i>	0	0	0
Het kind wil altijd voldoen aan de verwachtingen. <i>b.v. Doet altijd zijn best. Is volgbaar en komt hierdoor onvoldoende voor zichzelf op. Vraagt vaak om bevestiging. Doet wat opgedragen wordt.</i>	0	0	0
Het kind laat zijn/haar gevoelens niet zien.	0	0	0
Het kind wil zich kleden zoals de anderen.	0	0	0
Het kind lijkt alles te begrijpen.	0	0	0

Strategie: Onveiligheid wegnemen/ grip krijgen op	Ja	Nee	Weet ik niet.
Het kind plant situaties van te voren. <i>b.v. Bij het kiezen een plan maken. "Eerst kies ik dit. Als dat niet kan dit en anders dat". "Als ik met iemand wil praten dan loop ik ernaar toe, kijk hem aan, noem zijn naam...."</i>	0	0	0
Het kind houdt vast aan routines. <i>b.v. Doet dingen altijd in dezelfde volgorde. Houdt vast aan een dagschema.</i>	0	0	0
Mijn kind valt terug op bekende associaties. <i>b.v. Een voorval verbinden aan een plaats, kleur, geur, e.d. Jas aan betekent buiten spelen. Gevoelens van anderen koppelen aan kleur, geur.</i>	0	0	0
Het kind ontwikkelt theorieën om zaken die het niet begrijpt toch te begrijpen. <i>b.v. Hoe weten de anderen iets wel wat ik niet weet? Ze zullen wel...</i>	0	0	0
Het kind stelt veel vragen ook als het antwoord al gegeven is. <i>b.v. Stelt vragen waarop het kind het antwoord al weet. Blijft steeds dezelfde vraag herhalen.</i>	0	0	0
Het kind is vaak dominant in sociale situaties. <i>b.v. Wil bepalen wat de anderen moeten doen. Manipuleert, zet de regels naar zijn/haar hand.</i>	0	0	0
Het kind heeft steun aan, wordt rustig van bepaalde voorwerpen. <i>b.v. Heeft een hele verzameling potloden. Neemt graag eigen spullen mee naar school. Raakt bepaalde voorwerpen graag aan.</i>	0	0	0
Het kind maakt geluiden en/of bewegingen (om alert te blijven) als het ergens mee bezig is.	0	0	0

Strategie: Sterke kanten gebruiken	Ja	Nee	Weet ik niet.
Het kind praat veel. <i>b.v. Praat zoveel en met zoveel moeilijke woorden dat anderen onder de indruk zijn.</i>	0	0	0
Het kind reageert soms alleen op de "kernwoorden" van een zin en let niet op de context. <i>b.v. "Je zegt: "We gaan vandaag niet naar buiten"? Kind reageert alleen op buiten en gaat de jas aantrekken..</i>	0	0	0
Het kind denkt in concrete beelden. <i>b.v Uw kind merkt bijvoorbeeld elke kleine verandering in de ruimte op.</i>	0	0	0
Het kind heeft een fenomenale feitenkennis (over bepaald onderwerp)? <i>b.v. Laat aan iedereen horen hoeveel het weet zodat anderen onder de indruk zijn.</i>	0	0	0
Het kind heeft een goed geheugen en daardoor goede schoolprestaties waardoor tekorten minder opvallen. <i>b.v. Zet zijn feitenkennis te pas en te onpas in. Wil altijd goede punten halen.</i>	0	0	0

Welke copingstrategieën denkt u dat uw kind op school inzet (zie vragenlijst)?

- ☐ Situaties vermijden.
- ☐ Aanpassen.
- ☐ Onveiligheid wegnemen/ grip krijgen op.
- ☐ Sterke kanten gebruiken.

Kunt u voorbeelden/gebeurtenissen noemen?

Is er een ontlading te zien na schooltijd?

- ☐ Ja, wordt druk, boos, agressief.
- ☐ Ja, wordt rustig teruggetrokken.
- ☐ Nee.

Zo ja, wat doet uw kind dan?

Opmerkingen (alles wat u nog kwijt wil):

☐ Stuur mij de eindrapportage toe.

Naam:

Adres:

Mail:

Bijlage 3: Interviews

Selectie kinderen

Als eerste criterium voor de keuze van de betreffende kinderen worden bij voorkeur kinderen gekozen waarvan zowel de ouders als de leerkracht de lijst hebben ingevuld. Door het invullen van de lijst tonen ze betrokkenheid.

Het tweede criterium bij het selecteren is de leeftijd van het kind. Voor verder onderzoek zal een interview met de leerlingen plaatsvinden. Om deze reden gaat de voorkeur uit naar kinderen van de bovenbouw (groep 5 t/m 8).

Een derde criteria is de mate van het gebruiken van copingstrategieën. Als het betreffende kind weinig tot geen strategieën gebruikt, is dit kind minder geschikt om te gebruiken om verdere vragen beantwoord te krijgen.

Van de lijsten die ingevuld zijn, zijn er vier van kinderen die zowel door de ouders als door de leerkrachten zijn ingevuld. Deze zijn van Q.L. Dit is een leerling met asperger uit groep 8 en dus geschikt voor verder onderzoek. Bij Q.L. is de strategie situaties vermijden terug te zien. Er is bij hem ontlasting te zien na schooltijd doordat hij rustig en teruggetrokken is.

De tweede leerling komt M.V. in aanmerking. Zijn lijst is ingevuld door de ouders en leerkrachten. De ouders zien veel vermijdingsgedrag, aanpassingsgedrag en zien ze het wegnemen van onveiligheid. De leerkrachten zien vooral vermijdingsgedrag.

M.V. is 11 jaar en zit in groep 8. De ouders geven aan dat M.V. PDD-nos heeft met pieken Klassiek autisme. De ouders geven aan dat M.V. zich terugtrekt na schooltijd. Hij sluit zich af voor zijn brusjes.

De derde leerling waarvan de lijst door zowel ouders als leerkrachten is ingevuld is M.G. Deze leerling heeft asperger en zit in groep 5. Bij M.G. wordt echter door ouders en door leerkrachten aangegeven dat hij weinig copingstrategieën laat zien. Er komt bij hem vooral het gebruiken van zijn sterke kanten en in mindere mate het aanpassen naar voren. Hierdoor is hij voor verder onderzoek en minder geschikte leerling.

De derde leerling is R.G. Deze leerling zit in groep 2 en omdat hij niet aan het tweede criterium voldoet helaas niet geschikt voor vervolgonderzoek.

Omdat er minimaal drie leerlingen verder bekeken worden, worden verder alleen nog naar criteria twee en drie gekeken. Aan deze criteria voldoet M.H. uit groep 7. De ouders hebben veel voorbeelden aangegeven bij de verschillende strategieën. M.H. heeft asperger en is hoog begaafd.

De ouders geven aan dat M.H. door zijn hoge intelligentie de asperger lang heeft kunnen camoufleren. Door de toevoegingen is er al veel informatie over M.H. De ouders geven aan dat hij thuis de strategie aanpassen niet te zien is maar ze verwachten deze strategie wel op school. M.H. laat ontlasting zien door druk, boos en agressief te worden. Hij pest zijn broertje en zoekt steeds zijn grenzen op.

Tips voor leerkrachten:

Tot slot heeft M. nog een aantal tips voor de leerkrachten:

- De leerkrachten moeten meer letten op de drukke kinderen.

- Kinderen met ASS moeten de keuze krijgen, binnenblijven met een maatje of buiten spelen. Bij het buitenspelen een opdracht geven zoals helpen bij de kleine kinderen.
- Tijdens de lessen met een maatje helpen bij de lagere groepen. Deze kinderen iets leren.
- De langzamere kinderen ook eens de kans geven iets leuks te doen. De kinderen die het eerst klaar zijn mogen altijd de leuke extra dingen doen.
- Geef kinderen met ASS tijd om het leuk te hebben. Even buiten een frisse neus halen. Tussendoor wat energie kwijt laten worden. Hij geeft aan dat hij zo hard moet werken. Hij heeft behoefte aan kleine pauzes tussendoor. Een boek lezen bijvoorbeeld.

Zijn tips voor de leerkrachten zijn:

- Meer bedenktijd geven (som).
- Niet zo stom reageren als hij iets doet. Niet verwachten dat hij met iets moet stoppen als hij dat niet kan.

Zijn tips voor de leerkrachten zijn:

- Opdrachten op het bord schrijven.
- Onder de pauze iets laten doen bijvoorbeeld vuilnis opruimen met grijpers.
- Laat klasgenootjes weten dat een kind autisme heeft.

Conclusies:

Twee van de drie kinderen gaan niet graag naar school.

Twee van de drie kinderen geven aangepest te zijn of dat ze nog gepest worden. Ze hebben zich beide de strategie aangeleerd om pestgedrag te negeren. Alle drie proberen ze ruzie uit de weg te gaan.

Twee van de drie kinderen geven aan de pauze een vervelend moment te vinden. Ze houden zich tijdens de pauze afzijdig, vermijden balspelen. Het ene kind zoekt jongere kinderen op tijdens de pauze en het andere kind gaat afzijdig staan. Beiden geven ze aan dat ze graag een invulling zouden willen voor de pauzetijd.

Twee van de drie kinderen geven aan dat ze te weinig tijd krijgen. De ene om tot een oplossing te komen van een som. De ander om zijn werk af te krijgen.

Alle drie geven ze aan dat ze niet op willen vallen. Twee van de drie kinderen geven aan dat ze proberen hun taalgebruik aan te passen. Eén kind stelt weinig vragen en wil motorische overbeweeglijkheid onderdrukken. Hij doet dit door naar de wc te gaan of door met spullen te spelen.

Twee van de drie kinderen geven aan dat andere kinderen hen raar vinden en dat ze dit merken.

Bijlage 4: Antwoorden per strategie
a. leerkrachten.

Naam kind	Leeftijd groep	diagnose		1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7	2.8	2.9
M. A. (v)	11 gr.7	PDD-nos	ja			X	X			X				X					
			nee	X	X			X	X		X	X	X		X	X	X	X	X
			?																
R. G.	5 gr.2	PDD-nos	ja					X			X		X	X	X	X	X		X
			nee	X	X	X	X					X							
			?						X	X								X	
K.S	10 gr. 7	PDD-nos	Ja				X		X	X					X	X		X	X
			Nee	X	X	X		X			X	X	X	X			X		
			?																
M.V.	12 gr.8	PDD-nos	Ja				X	X				X		X	X	X	X		
			Nee		X				X	X	X							X	X
			?	X		X							X						
T. K.	12 gr.8	PDD-nos	Ja	X		X				X					X				
			Nee		X		X		X			X	X			X	X		X
			?					X			X			X				X	
M. G.	9 gr.5	Asperger	ja						X						X	X			X
			Nee	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X			X	X	
			?																
Q.L	12 gr. 8	Asperger	Ja	X			X	X	X			X	X		X		X		
			Nee		X	X				X	X			X		X			X
			?															X	
K. S.	10 gr.7	Asperger	ja		X	X	X	X	X							X			
			nee	X							X	X	X	X	X		X		X
			?							X								X	

Naam kind	Leeftijd groep	diagnose		1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7	2.8	2.9
M. v.d.S	7 gr. 4	Asperger	Ja			X		X		X							X		
			Nee	X	X		X		X		X	X	X	X	X	X		X	
			?																X
S. T.	6 gr.2	Asperger	Ja	X		X	X	X	X	X		X		X	X	X			X
			Nee		X						X		X				X	X	
			?																
R. S.	11 gr 7	Klassiek	ja	X	X	X	X	X	X	X	X		X		X	X	X		
			nee									X		X				X	X
			?																
T. J.	6 gr.2	Klassiek	Ja		X		X	X		X			X	X	X				X
			Nee	X		X			X		X	X				X	X	X	
			?																
Totaal aantal per vraag leerkrachten			ja	4	3	6	8	8	6	7	2	3	4	5	9	7	5	1	5
			nee	7	9	5	4	3	5	3	9	9	7	6	3	5	7	7	6
			?	1	0	1	0	1	1	2	1	0	1	1	0	0	0	4	1

Strategie	Aantal ja		Aantal nee		Aantal weet ik niet	
Situaties vermijden	42	50 %	36	43 %	6	7 %
Aanpassen	41	38 %	59	55 %	8	7%

Naam kind	Leeftijd groep	diagnose		3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8	4.1	4.2	4.3	4.4	4.5
M. A. (v)	11 gr.7	PDD-nos	Ja		X	X	X	X	X	X		X		X		X
			Nee	X							X		X		X	
			?													
R. G.	5 gr.2	PDD-nos	Ja	X	X	X				X						
			Nee					X	X		X	X	X			X
			?				X							X	X	
K .S	10 gr.7	PDD-nos	Ja	X						X						X
			Nee		X			X	X		X	X	X	X	X	
			?			X	X									
M.V.	12 gr.8	PDD-nos	Ja		X			X					X	X		
			Nee	X			X		X	X	X	X			X	X
			?			X										
T. K.	12 gr. 8	PDD-nos	Ja		X	X				X	X		X	X		
			Nee	X			X	X	X			X			X	X
			?													
M. G.	9 gr.5	Asperger	ja				X			X	X	X		X	X	X
			nee	X	X	X		X	X				X			
			?													
Q.L.	12 gr.8	Asperger	ja									X	X	X	X	
			nee	X	X	X	X	X	X	X	X					X
			?													
K.S.	10 gr.7	Asperger	ja		X		X		X						X	X
			nee					X		X	X	X	X			
			?	X		X								X		

Naam kind	Leeftijd groep	diagnose		3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8	4.1	4.2	4.3	4.4	4.5
M. v.d.S	8 gr.4	Asperger	ja						X			X			X	
			nee				X	X		X	X		X			X
			?	X	X	X								X		
S. T.	6 gr. 2	Asperger	ja	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X
			nee										X			
			?													
R. S.	11 gr 7	klassiek	Ja	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
			Nee												X	X
			?													
T. J.	6 gr.2	?	ja		X	X				X	X	X	X	X	X	X
			nee	X			X	X	X							
			?													
Totaal aantal per vraag leerkrachten			ja	4	8	6	5	4	5	8	5	7	5	8	6	6
			nee	6	3	2	5	8	7	4	7	5	7	1	5	6
			?	2	1	4	2	0	0	0	0	0	0	3	1	0

Strategie	Aantal ja		Aantal nee		Aantal weet ik niet	
Onveiligheid wegnemen/ grip krijgen op.	45	47%	42	44%	9	9 %
Sterke kanten gebruiken.	32	53 %	24	40 %	4	7 %

b. Antwoorden per strategie ouders.

Naam kind	Leeftijd groep	diagnose		1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7	2.8	2.9
M. V.	11 gr.8	PDD-nos	ja	X	X	X		X	X	X		X		X	X		X		
*			nee				X				X		X			X		X	X
			?																
R. G.	5 gr.2	PDD-nos	ja	X		X	X	X			X		X	X	X	X	X	X	X
*			nee		X				X	X		X							
			?																
T. H.	9 gr. 6	PDD-nos	Ja	X	X	X			X	X	X		X	X	X	X	X		X
*		Asperger	Nee					X				X						X	
			?				X												
T. S.	11 gr. 7	Asperger	Ja							X									X
*			Nee	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	
			?																
C. S.	8 gr. 5	Asperger	Ja	X				X	X		X			X		X		X	X
*			Nee		X		X			X		X			X		X		
			?			X							X						
M. H.	11 gr.7	Asperger	Ja	X	X		X	X		X				X	X				
*			Nee			X			X		X		X			X	X	X	X
			?					X				X							
M. G.	9 gr.5	Asperger	ja						X	X				X					X
*			Nee	X	X	X	X	X			X	X	X		X	X	X	X	
			?																
Q.L	12 gr. 8	Asperger	Ja	X		X	X	X		X					X				X
*			Nee		X				X		X	X	X	X		X	X	X	
			?																
D. S.	11 gr.8	Asperger	ja	X				X	X	X		X	X	X	X	X	X		
*			nee		X	X	X				X							X	X
			?																

N. S. (v)	9 gr. 5	Asperger	Ja					X	X	X									
*			Nee	X	X	X	X				X	X	X	X	X	X	X	X	X
			?																
S. T.	6 gr.2	Asperger	Ja	X						X	X			X	X	X			X
*			Nee		X	X	X	X	X			X					X	X	
			?										X						
J.	5 gr. 2	Klassiek	ja	X			X	X				X							
*			nee		X	X			X		X		X	X	X	X		X	
			?						X								X		X
Totaal aantal per vraag ouders			ja	9	3	4	4	8	6	9	4	3	3	8	7	5	4	2	7
			nee	3	9	7	7	4	6	2	8	8	7	4	5	7	7	10	4
			?	0	0	1	1	0	0	1	0	1	2	0	0	0	1	0	1

Strategie	Aantal ja		Aantal nee		Aantal weet ik niet	
Situaties vermijden	43	51 %	38	45 %	3	4%
Aanpassen	43	40 %	60	56 %	5	4 %

Naam kind	Leeftijd groep	diagnose		3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8	4.1	4.2	4.3	4.4	4.5
Michael V.	11 gr.8	PDD-nos	Ja	X	X			X			X		X	X		
*			Nee			X	X		X	X		X			X	X
			?													
Rens G.	5 gr.2	PDD-nos	Ja	X	X	X		X	X	X	X			X		
*			Nee									X	X		X	
			?				X									X
Tren H.	9 gr. 6	PDD-nos	Ja		X	X		X	X		X			X		X
*		Asperger	Nee	X			X			X		X	X		X	
			?													
Theo .S	11 gr.7	Asperger	Ja	X	X	X		X	X	X	X	X				
*			Nee				X						X	X	X	X
			?													
Cas S.	8 gr.5	Asperger	Ja		X	X	X	X	X	X		X		X	X	X
*			Nee	X							X		X			
			?			X										
Martin H.	11 gr. 7	Asperger	Ja				X	X					X			X
*			Nee	X	X	X			X	X	X	X		X	X	
			?													
Maurice G.	9 gr.5	Asperger	ja								X	X		X	X	X
*			nee	X	X	X	X	X	X	X			X			
			?													
Q.L.	12 gr.8	Asperger	ja						X			X			X	X
*			nee	X	X			X		X	X			X		
			?			X	X						X			
Dylan S.	11 gr.8	Asperger	ja		X		X	X	X		X	X		X	X	X
*			nee	X						X			X			
			?			X										

Naam kind	Leeftijd groep	diagnose		3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8	4.1	4.2	4.3	4.4	4.5
Nina S.	9 gr.5	Asperger	ja		X			X		X		X				X
*			nee	X		X	X		X		X		X	X	X	
			?													
Stijn T.	6 gr. 2	Asperger	ja		X	X	X	X	X			X	X	X	X	X
*			nee	X							X					
			?							X						
Jesse	5 gr.2	klassiek	Ja		X				X		X			X		X
*			Nee			X						X				
			?	X			X	X		X			X		X	
Totaal aantal per vraag ouders			ja	3	9	5	4	9	8	4	7	7	3	8	5	9
			nee	8	3	5	5	2	4	6	5	5	7	4	6	2
			?	1	0	2	3	1	0	2	0	0	2	0	1	1

Strategie	Aantal ja		Aantal nee		Aantal weet ik niet	
Onveiligheid wegnemen/ grip krijgen op.	49	51 %	38	40 %	9	9%
Sterke kanten gebruiken.	32	53 %	24	40 %	4	7 %

Bijlage 5: Analyse Vragenlijst Checklist Zintuiglijk Profiel¹-Herzien versie O. Bogdashina

Naam:	M.H.	Geboortedatum:	17-11-1999
Diagnose:	Asperger	Gesteld op:	
Ingevuld d.d.:	20-04-2011	Ingevuld door:	ouders

Score

Z	H	T	R	S	P	V	Mogelijke patronen van zintuiglijke ervaringen bij autisme
	1	1			1		niet in staat voorgrond- en achtergrondinformatie te scheiden.
2				1			intensiteit van de werking van de zintuigen (hypergevoeligheid)
		4		1	4		intensiteit van de werking van de zintuigen (hypogevoeligheid)
1	1						gevoeligheid voor (verstoring door) bepaalde prikkels
							gefascineerd door bepaalde prikkels
					2		inconsistente waarneming: fluctuatie tussen hyper- en hypo- , aan en uit
	1				1		gefragmenteerde waarneming, gedeeltelijke 'verkokerde' waarneming
3					1	1	vervormde waarneming
	1				1		'sensorische agnose' (problemen bij de interpretatie van een zintuig)
1	2	1					vertraagde waarneming
							Kwetsbaarheid voor zintuiglijke overbelasting
1	1				1		'mono' verwerking (het aantal kanalen dat tegelijk werkt)
1					1		Perifere waarneming (vermijding van centrale/directe omgeving)
							'platleggen' van systemen
							compenseren voor een 'onbetrouwbaar' zintuig m.b.v. andere zintuigen
							'zich verliezen' in bepaalde prikkels
							dagdromen
							synesthesie (zintuigoverschrijdende waarneming)
1	1			1			zintuiglijk geheugen
	1						associatie ('serieel') geheugen
1							perceptueel geheugen

Totaal score:

Zien:																				
Horen:																				
Tastzin																				
Reuk:																				
Smaak																				
Proprioceptief																				
Vestibulair																				

¹ Bogdashina, O. (2004). *Waarnemingen en zintuiglijke ervaringen bij mensen met Autisme en spersyndroom. Verschillende ervaringen, verschillende werelden.* Antwerpen-Apeldoorn: Garant

Opvallende zaken/hoge scores van opvallend naar minder opvallend

Intensiteit van de werking van de zintuigen (hypogevoeligheid):

- Tast: Omarmt anderen stevig.
Houdt van stoeien.
Bezeert zichzelf vaak.
Hoge tolerantie voor pijn en temperatuur.
- Smaak: Eet verschillende smaken door elkaar (bijv. zoet en zuur)
- Proprioceptie: Laag besef van lichaamspositie in de ruimte.
Loopt tegen voorwerpen of andere mensen aan.
Maakt een hangerige indruk, leunt vaak tegen andere mensen, meubilair of muren.
Struikelt vaak, vertoont sterke neiging om te vallen.
- Vestibulair: Houd van schommels en draaimolens.

Intensiteit van de werking van de zintuigen (hypergevoeligheid):

- Zien: Houdt niet van het donker of fel licht.
Houdt bij fel licht handen voor de ogen of doet ogen dicht.
- Smaak: Heeft voorliefde voor bepaalde soorten eten.

Vervormde waarneming:

- Zien: Vindt het moeilijk om de bal te vangen.
Lijkt te schrikken als iemand onverwachts in de buurt komt.
Slaat op of wrijft in de ogen bij verdriet of pijn.
- Vestibulair: Loopt op zijn tenen.

zintuiglijk geheugen

- Zien: Geeft blijk van een goed visueel geheugen.
- Horen: Geeft blijk van een goed auditief geheugen (onthouden liedjes).
- Smaak: Geeft blijk van een goed geheugen van smaak.

Niet in staat voorgrond- en achtergrondinformatie te scheiden.:

- Horen: Raakt snel gefrustreerd als er in een lawaaiërice, volle kamer iets moet worden gedaan.
- Tast: Kan geen onderscheid maken tussen verschillende gradaties van tactiele prikkels (bijv. lichte of stevige aanraking).
- Proprioceptie: Is onhandig, beweegt zich stijf.

'Mono' verwerking (het aantal kanalen dat tegelijk werkt):

- Zien: Lijkt niet te kunnen zien wanneer gelijktijdig wordt geluisterd.
- Horen: Lijkt niet te kunnen horen bij gelijktijdig kijken.
- Proprioceptie: Lijkt geen weet te hebben van de positie van zijn lichaam in een ruimte of van wat het eigen lichaam doet wanneer er gelijktijdig naar iets gekeken of geluisterd wordt.

Vertraagde waarneming:

- Z+H+T: Elke ervaring wordt als nieuw onbekend gezien, ongeacht het aantal keren dat het kind dezelfde ervaring heeft meegemaakt.

Analyse Vragenlijst Checklist Zintuiglijk Profiel²-Herzien versie O. Bogdashina

Naam:	Q.L.	Geboortedatum:	8-2-1999
Diagnose:	Syndroom van Asperger	Gesteld op:	september 2009
Ingevuld d.d.:	april 2011	Ingevuld door:	ouders

Score

Z	H	T	R	S	P	V	Mogelijke patronen van zintuiglijke ervaringen bij autisme
2	1				1		niet in staat voorgrond- en achtergrondinformatie te scheiden.
1	4	2					intensiteit van de werking van de zintuigen (hypergevoeligheid)
		1				1	intensiteit van de werking van de zintuigen (hypogevoeligheid)
1							gevoeligheid voor (verstoring door) bepaalde prikkels
							gefascineerd door bepaalde prikkels
					1		inconsistente waarneming: fluctuatie tussen hyper- en hypo- , aan en uit
1							gefragmenteerde waarneming, gedeeltelijke 'verkokerde' waarneming
1					2		vervormde waarneming
							'sensorische agnose' (problemen bij de interpretatie van een zintuig)
							vertraagde waarneming
							Kwetsbaarheid voor zintuiglijke overbelasting
							'mono' verwerking (het aantal kanalen dat tegelijk werkt
							Perifere waarneming (vermijding van centrale/directe omgeving)
1	1						'platleggen' van systemen
							compenseren voor een 'onbetrouwbaar' zintuig m.b.v. andere zintuigen
							'zich verliezen' in bepaalde prikkels
							dagdromen
							synesthesie (zintuigoverschrijdende waarneming)
1	1		1	1			zintuiglijk geheugen
	1						associatie ('serieel') geheugen
1							perceptueel geheugen

Totaal score:

Zien:																			
Horen:																			
Tastzin																			
Reuk:																			
Smaak																			
Proprioceptief																			
Vestibulair																			

² Bogdashina, O. (2004). *Waarnemingen en zintuiglijke ervaringen bij mensen met Autisme en spersyndroom. Verschillende ervaringen, verschillende werelden*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant

Opvallende zaken/hoge scores van opvallend naar minder opvallend

Intensiteit van de werking van de zintuigen (hypergevoeligheid):

- Zien: Houdt bij fel licht zijn handen voor de ogen of doet zijn ogen dicht.
Horen: Bedekt bij allerlei geluiden zijn oren.
Is bang voor dieren.
Gaat niet graag naar de kapper (ww).
Blijft uit de buurt van geluiden en lawaai.
Tast: Maakt niet graag zijn handen vuil (ww).
Reageert heel sterk op warme, kou of pijn.

Vervormde waarneming:

- Zien: Vindt het moeilijk om de bal te vangen.
Proprioceptief: Vindt het moeilijk om te huppelen of springen, op een fiets of driewieler te rijden.
Vindt het moeilijk om de bal te vangen.

Niet in staat voorgrond- en achtergrondinformatie te scheiden.:

- Zien: Verzet zich tegen veranderingen.
Laat zich niet voor de gek houden door optische illusies.
Horen: Lijkt instructies niet te begrijpen wanneer meer dan één persoon aan het woord is.
P: Is onhandig beweegt zich stijf .

‘platleggen’ van systemen

- Zien + horen: Verrast soms door kennis ‘onverwachte’ kennis.

zintuiglijk geheugen

- Zien: Geeft blijk van een goed visueel geheugen.
Horen: Geeft blijk van een goed auditief geheugen (onthouden liedjes).
Reuk: Geeft blijk van een goed geheugen voor geuren.
Smaak: Geeft blijk van een goed geheugen voor smaak.

Analyse Vragenlijst Checklist Zintuiglijk Profiel³-Herzien versie O. Bogdashina

Naam: S. T.	Geboortedatum: 26-02-2005
Diagnose: Asperger syndroom, hoogbegaafdheid	Gesteld op: 2010
Ingevuld d.d.: 28-05-2010	Ingevuld door: Ouders

Score

Z	H	T	R	S	P	V	Mogelijke patronen van zintuiglijke ervaringen bij autisme	
3	2	1			1		niet in staat voorgrond- en achtergrondinformatie te scheiden.	7
2				1	3	1	intensiteit van de werking van de zintuigen (hypergevoeligheid)	7
1	3	4		1	2	1	intensiteit van de werking van de zintuigen (hypogevoeligheid)	12
				1			gevoeligheid voor (verstoring door) bepaalde prikkels	
1	1				1	1	gefascineerd door bepaalde prikkels	4
					1	1	inconsistente waarneming: fluctuatie tussen hyper- en hypo- , aan en uit	
1						1	gefragmenteerde waarneming, gedeeltelijke 'verkokerde' waarneming	
1					2		vervormde waarneming	3
1	1	1			1		'sensorische agnose' (problemen bij de interpretatie van een zintuig)	4
1	2	1			1	1	vertraagde waarneming	6
							Kwetsbaarheid voor zintuiglijke overbelasting	
					1		'mono' verwerking (het aantal kanalen dat tegelijk werkt	
					1	1	Perifere waarneming (vermijding van centrale/directe omgeving)	
2	2	1	1		1	1	'platleggen' van systemen	8
	1				2		compenseren voor een 'onbetrouwbaar' zintuig m.b.v. andere zintuigen	3
						1	'zich verliezen' in bepaalde prikkels	
1							dagdromen	
						1	synesthesie (zintuigoverschrijdende waarneming)	
1	1		1	1	1	1	zintuiglijk geheugen	6
	1					1	associatie ('serieel') geheugen	
2					1	1	perceptueel geheugen	4

Totaal score:

Zien:																			
Horen:																			
Tastzin																			
Reuk:																			
Smaak																			
Proprioceptief																			
Vestibulair																			

³ Bogdashina, O. (2004). *Waarnemingen en zintuiglijke ervaringen bij mensen met Autisme en spersyndroom. Verschillende ervaringen, verschillende werelden*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant

Opvallende zaken/hoge scores van opvallend naar minder opvallend

Intensiteit van de werking van de zintuigen (hypogevoeligheid):

- Zien: Tast met de hand de omtrek van een voorwerp af.
- Horen: Houd van vibraties.
Is graag in de keuken of badkamer.
Wordt aangetrokken door geluid.
- Tast: Omarmt anderen stevig.
Houd van stoeien.
Bezeert zichzelf vaak.
Hoge tolerantie voor pijn en temperatuur.
- Smaak: Eet verschillende smaken door elkaar (bijv. zoet en zuur)
- Proprioceptie: Loopt tegen voorwerpen of andere mensen aan.
Maakt een hangerige indruk, leunt vaak tegen andere mensen, meubilair of muren.
- Vestibulair: Houd van schommels en draaimolens.

'Platleggen' van systemen:

- Zien: Lijkt willoos te volgen.
Verrast soms door kennis van 'onbekende' informatie.
- Horen: Lijkt willoos te volgen.
Verrast soms door kennis van 'onbekende' informatie.
- Tast: Reageert soms helemaal niet op tactiele prikkels.
- Reuk: Reageert soms helemaal niet op geur.
- P: Lijkt niet te weten hoe eigen lichaam te moeten bewegen (niet in staat van houding te veranderen om een taak beter te kunnen uitvoeren).
- Vestibulair: Beweegt bovenlichaam heen en weer tijdens activiteiten.

Intensiteit van de werking van de zintuigen (hypergevoeligheid):

- Zien: Kijkt meestal naar de grond.
Kijkt voortdurend naar heel kleine details, raapt de kleinste stofjes op.
- Smaak: Gebruikt het puntje van de tong om te proeven.
- P: Neemt een vreemde lichaamshouding aan.
Heeft moeite met hanteren kleine voorwerpen (knopen).
Draai het hele lichaam om naar iets te kijken.
- Vestibulair : Houdt er niet van met het hoofd naar beneden te hangen.

Niet in staat voorgrond- en achtergrondinformatie te scheiden.:

- Zien: Verzet zich tegen veranderingen.
Merkt elke verandering in zijn omgeving op.
Herkent bekende mensen niet als ze onbekende kleren aanhebben.
- Horen: Raakt snel gefrustreerd als er in een lawaaierige, volle kamer iets moet worden gedaan.
Lijkt instructies niet te begrijpen wanneer meer dan één persoon aan het woord is.
- Tast: Kan geen onderscheid maken tussen verschillende gradaties van tactiele prikkels (bijv. lichte of stevige aanraking).
- Proprioceptie: Is onhandig, beweegt zich stijf.

zintuiglijk geheugen

- Zien: Geeft blijk van een goed visueel geheugen.
Horen: Geeft blijk van een goed auditief geheugen (onthouden liedjes).
Reuk: Geeft blijk van een goed geheugen van geuren.
Smaak: Geeft blijk van een goed geheugen van smaak.
P: Geeft blijk van een goed proprioceptief geheugen (bijv. Begrijpt aanwijzingen beter wanneer de exacte bewegingen worden voorgedaan die hij moet uitvoeren om de aanwijzing om te volgen).

Vertraagde waarneming:

- ZHT: Elke ervaring wordt als nieuw en onbekend gezien, ongeacht het aantal malen dat het kind dezelfde ervaring al heeft meegemaakt.
H: Vertraagde reactie op auditieve prikkels zoals geluiden, vragen, instructies.
P: Presteert zeer zwak bij sport.
V: Lijkt zich niets aan te trekken van risico's van hoogte e.d.

Gefascineerd door bepaalde prikkels:

- Zien: Wordt gefascineerd door gekleurde en glanzende voorwerpen
Horen: Wordt gefascineerd door bepaalde geluiden. (kerkklokken, sirenes)
P: Is vaak bezig met gecompliceerde, ritualistische bewegingen, vooral bij frustratie en verveling.
V: Draait, springt, wiegt heen en weer, vooral bij frustratie of verveling.

'Sensorische agnose' (problemen bij de interpretatie van een zintuig):

- HZT: Ritualistische gedrag.
P: Lijkt geen weet te hebben van wat zijn eigen lichaam doet.

Perceptueel geheugen:

- Zien: Heeft een goed geheugen voor routes en plaatsen.
Kan in een oogwenk grote hoeveelheden informatie uit het hoofd leren
P: Doet bepaalde handelingen na wanneer instructie wordt gegeven.
V: Ervaart bewegingen die niet bestaan (bijv. "Ik vlieg in de lucht", terwijl hij op zijn bed zit).

Compenseren voor een 'onbetrouwbaar' zintuig m.b.v. een andere zintuigen:

- Horen: Zoekt waar het geluid vandaan komt.
P: Kijkt tijdens het lopen wat zijn voeten doen.
Kijkt tijdens een activiteit wat zijn handen doen.

Vervormde waarneming:

- ZP: Vindt het moeilijk om een bal te vangen.
P: Vindt het moeilijk om te huppelen of te springen, op een fiets of driewieler te rijden.

Conclusie:

S. scoort hoog bij hypogevoeligheid. Vooral op het gebied van het horen tast. Door zijn hypogevoeligheid gaat S. prikkels opzoeken. Dit heeft invloed op zijn gerichtheid. In het geval van S. zal te zien zijn dat hij spullen, kinderen aan gaat raken en dat hij geluiden gaat maken. S. kan zich 'verliezen' in (ge fascineerd zijn door) een bepaalde prikkel. Tijdens de kring is te zien dat S. bewegingen maakt (met op wiegen van zijn lichaam) om een prikkel op te roepen. Dit kan zijn door verveling maar ook door frustratie. (observatie, gesprekken leerkrachten).

S. scoort ook op hypergevoeligheid. Dit vooral op gebied van zien en propticeptief zintuig. Hij kan gefrustreerd worden door visuele prikkels en zijn bewegingen zijn stijf. S. heeft moeite met het scheiden van voorgrond en achtergrond informatie. Hij vindt het moeilijk de prikkels die hij binnenkrijgt op belangrijkheid te selecteren. Dit maakt het voor hem moeilijk instructie te volgen als er meer dan één persoon aan het woord zijn. Het volgen van een kringgesprek wordt hierdoor moeilijker voor hem. Hij kan snel gefrustreerd raken als er in een lawaaierige, volle kamer (lees ook klaslokaal) iets moet worden gedaan. In de toekomst kan het onderscheiden van voorgrond en achtergrondinformatie problemen opleveren met onderscheiden van hoofd en bijzaken bij leerwerk.

Bij S. komt naar voren dat hij een vertraagde waarneming heeft. Een gevolg hiervan is dat S. soms later reageert. Je zult hier als leerkracht rekening mee moeten houden. Het is van belang niet telkens je instructie te herhalen maar hem tijd te geven om te reageren. Voeg je informatie toe dan kan dit leiden tot frustratie. Ook kan het voorkomen dat informatie te snel gaat en hij niet kan volgen. Tijdens kringgesprekken is dit goed te zien.

S. heeft een sterk ontwikkeld zintuiglijk geheugen. Dit kan een steun zijn bij het aanleren van bepaalde vaardigheden. Er wordt aangegeven dat S. perceptueel denkt. De voornaamste kenmerken van een perceptueel geheugen bij autisten zijn letterlijkheid en gestalt. Gestalt wil zeggen dat items niet gecompriëerd worden (d.w.z. niet gefilterd, niet gecategoriseerd, niet samengevat tot de kern) maar onthouden worden als hele brokken gebeurtenissen en situaties inclusief alle irrelevante stimuli. De relevante en irrelevante stimuli worden even belangrijk.

S. heeft een 'overlevingsstrategie' ontwikkeld. Hij kan zijn systemen 'platleggen', hij zal dit doen in situaties die voor hem moeilijk zijn. Op momenten dat dit gebeurt is S. niet aanspreekbaar.

Analyse Vragenlijst Checklist Zintuiglijk Profiel⁴-Herzien versie O. Bogdashina

Naam:	T. J.	Geboortedatum:	07-12-2004
Diagnose:	autisme	Gesteld op:	2009
Ingevuld d.d.:	januari 2010	Ingevuld door:	ouders

Score

Z	H	T	R	S	P	V	Mogelijke patronen van zintuiglijke ervaringen bij autisme
2	2	1			1		niet in staat voorgrond- en achtergrondinformatie te scheiden.
2	1	1		1	1	1	intensiteit van de werking van de zintuigen (hypergevoeligheid)
2	3	3		1	6	1	intensiteit van de werking van de zintuigen (hypogevoeligheid)
1							gevoeligheid voor (verstoring door) bepaalde prikkels
1					1	1	gefascineerd door bepaalde prikkels
							inconsistente waarneming: fluctuatie tussen hyper- en hypo-, aan en uit
3				1			gefragmenteerde waarneming, gedeeltelijke 'verkokerde' waarneming
		1		1	2	1	vervormde waarneming
	1	1					'sensorische agnose' (problemen bij de interpretatie van een zintuig)
	1					1	vertraagde waarneming
							Kwetsbaarheid voor zintuiglijke overbelasting
		1			1	1	'mono' verwerking (het aantal kanalen dat tegelijk werkt
1		1					Perifere waarneming (vermijding van centrale/directe omgeving)
1	1	1			1	1	'platleggen' van systemen
1	1	1					compenseren voor een 'onbetrouwbaar' zintuig m.b.v. andere zintuigen
							'zich verliezen' in bepaalde prikkels
							dagdromen
							synesthesie (zintuigoverschrijdende waarneming)
1	1	1	1	1	1		zintuiglijk geheugen
			1	1			associatie ('serieel') geheugen
3	1						perceptueel geheugen

Totaal score:

Zien:																				
Horen:																				
Tastzin																				
Reuk:																				
Smaak																				
Proprioceptief																				
Vestibulair																				

⁴ Bogdashina, O. (2004). *Waarnemingen en zintuiglijke ervaringen bij mensen met Autisme en spersyndroom. Verschillende ervaringen, verschillende werelden*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant

Opvallende zaken/hoge scores van opvallend naar minder opvallend

Intensiteit van de werking van de zintuigen (hypogevoeligheid):

- Zien: Voelt zich aangetrokken door licht.
Kijkt met gespannen aandacht naar voorwerpen of mensen.
- Horen: Slaat op voorwerpen en met deuren.
Is graag in de keuken of badkamer.
- Tast: Omarmt anderen stevig.
Houd van stoeien.
Bezeert zichzelf vaak (was waar (ww)).
- Smaak: Eet verschillende smaken door elkaar (bijv. zoet en zuur)
- Proprioceptie: Geringe spierkracht.
Houdt voorwerpen niet stevig vast, laat ze op de grond vallen.
Laag besef van lichaamspositie in de ruimte.
Loopt tegen voorwerpen of andere mensen aan.
Maakt een hangerige indruk, leunt vaak tegen andere mensen, meubilair of muren.
Struikelt vaak, vertoont sterke neiging om te vallen.
- Vestibulair: Houd van schommels en draaimolens.

Intensiteit van de werking van de zintuigen (hypergevoeligheid):

- Zien: Kijkt meestal naar de grond.
Houdt bij fel licht zijn handen voor de ogen of doet zijn ogen dicht.
- Horen: Bedekt bij allerlei geluiden zijn oren (was waar (ww)).
- Tast: Houdt afstand, loopt bij mensen weg (ww).
- Smaak: Heeft voorliefde voor bepaalde soorten eten.
- Proportioneel: Heeft moeite met hanteren kleine voorwerpen (knopen).
- Vestibulair : Vindt het moeilijk om op oneffen of onstabiele ondergrond te lopen.

zintuiglijk geheugen

- Zien: Geeft blijk van een goed visueel geheugen.
- Horen: Geeft blijk van een goed auditief geheugen (onthouden liedjes).
- Tast: Geeft blijk van een goed tactiel geheugen.
- Reuk: Geeft blijk van een goed geheugen van geuren.
- Smaak: Geeft blijk van een goed geheugen van smaak.
- P: Geeft blijk van een goed proprioceptief geheugen (bijv. Begrijpt aanwijzingen beter wanneer de exacte bewegingen worden voorgedaan die hij moet uitvoeren om de aanwijzing om te volgen).

Niet in staat voorgrond- en achtergrondinformatie te scheiden.:

- Zien: Verzet zich tegen veranderingen.
Ziet neemt elke verandering in zijn omgeving waar.
- Horen: Raakt snel gefrustreerd als er in een lawaaierige, volle kamer iets moet worden gedaan.
Lijkt instructies niet te begrijpen wanneer meer dan één persoon aan het woord is.
- Tast: Kan geen onderscheid maken tussen verschillende gradaties van tactiele prikkels (bijv. lichte of stevige aanraking).
- Proprioceptie: Is onhandig, beweegt zich stijf.

'Platleggen' van systemen:

- Zien: Verrast soms door kennis van 'onbekende' informatie.
Horen: Verrast soms door kennis van 'onbekende' informatie.
Tast: Reageert soms helemaal niet op tactiele prikkels.
P: Lijkt niet te weten hoe eigen lichaam te moeten bewegen (niet in staat van houding te veranderen om een taak beter te kunnen uitvoeren).

Gefragmenteerde waarneming, gedeeltelijk 'verkokerde' waarneming:

- Zien: Verzet zich tegen veranderingen van welke aard ook (ww).
Richt de aandacht op kleine onderdelen van de omgeving in plaats van op het totaalbeeld (bijv. niet de gehele speelgoedauto maar alleen een wiel).
Verdwaalt vaak.
Smaak: Raakt in verwarring of klaagt over eten dat hij vroeger lekker vond.

Perceptueel denken:

- Zien: Is slecht in wiskunde.
Heeft problemen met bijwoorden en voorzetsels.
Vertoont eigenaardige patronen in de taalontwikkeling (gebruikt bijv. een woord maar bedoelt iets heel anders).
Horen: Maakt of componeert stukjes muziek, songs, 'geluidsbeelden'.

Gefascineerd door bepaalde prikkels:

- Zien: Wordt gefascineerd door gekleurde of glanzende voorwerpen
Proprioceptie: Is vaak bezig met gecompliceerde, ritualistische bewegingen vooral bij frustratie of verveling.
Vestibulair: Draait, springt, wiegt heen en weer, vooral bij frustratie of verveling.

'Mono' verwerking (het aantal kanalen dat tegelijk werkt):

- Tast: Lijkt aanraking niet te voelen bij gelijktijdig naar iets kijken of horen.
Proprioceptie: Lijkt geen eet te hebben van de positie van zijn lichaam in een ruimte of van wat het eigen lichaam doet wanneer er gelijktijdig naar iets gekeken of geluisterd wordt.
Vestibulair: Lijkt bewegingen om zich heen niet te merken wanneer naar iets gekeken of geluisterd wordt.

Compenseren voor een 'onbetrouwbaar' zintuig m.b.v. een andere zintuigen:

- Zien: Raakt voorwerpen aan, likt eraan, raakt ze aan of tikt ertegen (ww).
Horen: Zoekt waar het geluid vandaan komt.
Tast: Raakt voorwerpen aan, likt eraan, raakt ze aan of tikt ertegen (ww).

Conclusie:

T. scoort hoog bij hypogevoeligheid. Vooral op het gebied van het proprioceptief zintuig. Dit is bij Thomas goed terug te zien. T. valt vaak of bijna. Hij stoot vaak werkjes om of struikelt over stoelen, kinderen enz.

Door zijn hypogevoeligheid gaat T. prikkels opzoeken. Dit heeft invloed op zijn gerichtheid. Hij kan zich 'verliezen' in (gefascineerd zijn door) een bepaalde prikkel.

T. scoort ook op hypergevoeligheid. Dit komt vooral voor als hij in aanraking komt met zeer sterke prikkels (fel licht, lawaai).

T. heeft een sterk ontwikkeld zintuiglijk geheugen. Dit kan een steun zijn bij het aanleren van bepaalde vaardigheden. Er wordt aangegeven dat T. perceptueel denkt. De voornaamste kenmerken van een perceptueel geheugen bij autisten zijn letterlijkheid en gestalt. Gestalt wil zeggen dat items niet gecomprimeerd worden (d.w.z. niet gefilterd, niet gecategoriseerd, niet samengevat tot de kern) maar onthouden worden als hele brokken gebeurtenissen en situaties inclusief alle irrelevante stimuli. De relevante en irrelevante stimuli worden even belangrijk.

Een gevolg hiervan is dat T. moeite heeft met het onderscheiden van voorgrond en achtergrondinformatie. Hij vindt het moeilijk de prikkels die hij binnenkrijgt op belangrijkheid te selecteren. Dit maakt het voor hem moeilijk instructie te volgen als er meer dan één persoon aan het woord zijn. Hij kan hierdoor snel gefrustreerd raken als er in een lawaaierige, volle kamer (lees ook klaslokaal) iets moet worden gedaan. In de toekomst kan het onderscheiden van voorgrond en achtergrondinformatie problemen opleveren met onderscheiden van hoofd en bijzaken bij leerwerk.

Bij T. is soms een gefragmenteerde waarneming te zien. Hij richt zich hierbij op een detail. Het grote geheel ontgaat hem. Hierdoor kan informatie niet goed overkomen bij T.

T. heeft een aantal "overlevingsstrategieën ontwikkeld. Hij kan zijn systemen 'platleggen', hij zal dit doen in situaties die voor hem moeilijk zijn. Ook zie je bij hem soms mono verwerking. Hij gebruikt dan slechts één zintuig. Op momenten dat dit gebeurt is T. niet aanspreekbaar.

Opvallende zaken/hoge scores van opvallend naar minder opvallend

Intensiteit van de werking van de zintuigen (hypergevoeligheid):

- Zien: Wordt angstig van felle lichtflitsen, bliksem, enz.
Houdt bij fel licht zijn handen voor de ogen of doet zijn ogen dicht.
- Horen: Bedekt bij allerlei geluiden zijn oren (was waar (ww)).
Slaapt licht.
Heeft een hekel aan onweer, mensenmenigten.
Gaat niet graag naar de kapper (ww).
Blijft uit de buurt van geluiden en lawaai.
Herhaald steeds hetzelfde geluid om geluiden buiten te sluiten (ww).
- Tast: Wordt niet graag aangeraakt.
Verdraagt geen nieuwe kleren, draagt liever geen schoenen.
Maakt niet graag zijn handen vuil (ww).
Reageert heel sterk op warme, kou of pijn.
Heeft een hekel aan voedingsmiddelen met een bepaalde structuur(ww).
Houdt afstand, loopt bij mensen weg (ww).
- Reuk: Loopt weg bij sterke geur.
- Smaak: Heeft problemen met eten.
- Proportioneel: Heeft moeite met hanteren kleine voorwerpen (knopen).
Draait met het hele lichaam om naar iets te kijken.
- Vestibulair : Reageert schrikachtig op vrij gewone lichamelijke bewegingsactiviteiten (bijv. schommels, glijbanen, draaimolens).
Vindt het moeilijk om op oneffen of onstabiele ondergrond te lopen.

Vervormde waarneming:

- Zien: Slaat of wrijft in zijn ogen bij verdriet of pijn.
Vindt het moeilijk om de bal te vangen.
- Horen: Uitspraakproblemen.
- Tast: Slaat of bijt zichzelf bij verdriet of pijn.
- Proprioceptief: Vindt het moeilijk om te huppelen of springen, op een fiets of driewieler te rijden.
- Vestibulair: Vindt het moeilijk om op zijn tenen te lopen (ww).

Intensiteit van de werking van de zintuigen (hypogevoeligheid):

- Horen: Slaat op voorwerpen en met deuren.
Maakt luide ritmische geluiden (ww).
- Tast: Houdt van stevige aanraking strak zittende kleding.
Omarmt anderen stevig.
Bezeert zichzelf vaak.
Hoge tolerantie voor pijn en temperatuur.

Associatie ('serieel') geheugen:

- Zien: Reacties worden opgeroepen door licht, kleur, visuele patronen.
Horen: Geluiden of woorden werken als trigger voor bepaalde reacties.
Heeft een routinematige, idiosyncratische manier van reageren.
Kan de conversatie niet 'bijhouden'.
Smaak: Smaken werken als trigger voor bepaalde reacties.
P: Lichaamshoudingen of bewegingen werken als trigger voor bepaalde reacties.

Niet in staat voorgrond- en achtergrondinformatie te scheiden.:

- Zien: Verzet zich tegen veranderingen.
Ziet neemt elke verandering in zijn omgeving waar.
Horen: Raakt snel gefrustreerd als er in een lawaaierige, volle kamer iets moet worden gedaan.
Lijkt instructies niet te begrijpen wanneer meer dan één persoon aan het woord is.
P: Is onhandig beweegt zich stijf (ww).

gevoeligheid voor (verstoring door) bepaalde prikkels

- Zien: Houdt bij fel licht zijn handen voor de ogen of doet zijn ogen dicht.
Horen: Bedekt bij allerlei geluiden zijn oren (ww).
Smaak: Kan bepaald voedsel niet verdragen.

sensorische agnose' (problemen bij de interpretatie van een zintuig)

- Horen: Voelt zich of gedraagt zich doof (ww).
Tast: Voelt zich of gedraagt zich alsof zijn lichaam gevoelloos is.
Smaak: Heeft moeite met interpreteren van smaken.

Vertraagde waarneming:

- Zien: Elke ervaring wordt als nieuw en onbekend gezien, ongeacht het aantal keren dat het kind de ervaring al heeft meegemaakt.
Horen: Elke ervaring wordt als nieuw en onbekend gezien, ongeacht het aantal keren dat het kind de ervaring al heeft meegemaakt.
Tast: Elke ervaring wordt als nieuw en onbekend gezien, ongeacht het aantal keren dat het kind de ervaring al heeft meegemaakt.

Kwetsbaarheid voor zintuiglijke overbelasting

- Zien: Plotselinge uitbarstingen van zich pijn doen/ woede of in zichzelf terugtrekken in reactie op visuele prikkels.
Horen: Plotselinge uitbarstingen van zich pijn doen/ woede of in zichzelf terugtrekken in reactie op auditieve prikkels.
P: Raakt erg snel vermoeid, vooral in lawaaierige of felverlichte omgeving of bij rechtopstaande houding.

Perifere waarneming (vermijding van centrale/directe omgeving)

- Zien: Vermijdt rechtstreeks oogcontact.
Reuk: Vermijdt directe confrontatie met geuren (ww).
P: Vindt het moeilijk om bewegingen na te doen. (ww).

‘platleggen’ van systemen

Zien: Lijkt willoos te volgen.

Horen: Lijkt willoos te volgen

P: Lijkt niet te weten hoe eigen lichaam te moeten bewegen (niet in staat van houding te veranderen om een taak beter te kunnen uitvoeren) (ww).

Synesthesie (zintuigoverschrijdende waarneming):

Tast: Klaagt (uit frustratie) over het voelen van kleuren of geluiden wanneer iemand hem aanraakt.

Klaagt (uit frustratie) over aangeraakt worden wanneer iemand hem aankijkt.

Vestibulair: Onwillekeurige beweging in reactie op een visuele of auditieve prikkel, een geur of smaak.

zintuiglijk geheugen

Zien: Geeft blijk van een goed visueel geheugen.

Horen: Geeft blijk van een goed auditief geheugen (onthouden liedjes).

P: Geeft blijk van een goed proprioceptief geheugen (bijv. Begrijpt aanwijzingen beter wanneer de exacte bewegingen worden voorgedaan die hij moet uitvoeren om de aanwijzing om te volgen).

Conclusie:

R. heeft vooral last van de intensiteit van de zintuigen op het gebied van hypergevoeligheid. Vooral bij horen en tast komt dit duidelijk naar voren.

We zien dit duidelijk terug op de speelplaats. R. loopt daar vaak aan de buitenkant van de speelplaats langs het hek. R. vertoont op school wenselijk gedrag. Thuis is het echter erg moeilijk met R.. Dit kan te wijten zijn aan de vele prikkels die hij gedurende de dag op moet nemen.

Voorals R. boos is ontstaat bij hem een vervormde waarneming en gaat hij prikkels opzoeken (hypogevoeligheid). Bij woede staat hij bijvoorbeeld op zijn oren, met zijn hoofd op de grond of slaat of bijt zichzelf (vervormde waarneming). Hij slaat met deuren (hypogevoeligheid).

R. heeft moeite met het onderscheiden van voorgrond en achtergrondinformatie. Hij vindt het moeilijk de prikkels die hij binnenkrijgt op belangrijkheid te selecteren. Dit kan hem een onveilig gevoel geven. Het maakt het voor hem moeilijk instructie te volgen als er meer dan één persoon aan het woord zijn. In de toekomst kan dit problemen opleveren met onderscheiden van hoofd en bijzaken bij leerwerk.

De kring is voor R. niet plezierig. Dit heeft te maken met de problemen die hij heeft om voorgrond en achtergrondinformatie te scheiden. Ook heeft R. een vertraagde waarneming waardoor hij niet snel kan anticiperen op een vraag of opdracht. Bovendien heeft hij moeite met het ‘bijhouden’ van een conversatie.

R. raakt snel vermoeid in en volle drukke, lawaaiige omgeving. Hij kan gefrustreerd raken. De schoolomgeving is voor hem erg vermoeiend.

R. heeft een associatief geheugen. Dit kan voor vreemde reacties zorgen op bepaalde prikkels. Het kan compenserend werken bij het aanleren van vaardigheden. Het generaliseren van deze vaardigheden kan hierdoor echter weer problemen opleveren.

Bijlage 6: Signaleringslijst meest voorkomende vormen van Coping binnen regulier onderwijs:

Palliatieve coping	Aanpassen	Concreet gedrag:	Levert dit spanning/ongenoegen op?	
	Het kind accepteert situaties waar het wel moeite mee heeft en laat deze over zich heen komen.	- Gaat naar school maar niet graag. - Laat dingen over zich heen komen vooral bij situaties die volkomen nieuw en onbekend zijn; maar reageert dan veelal extravert (druk, gefrustreerd, gaat in de weerstand). - Hij reageert boos, protesteert maar ondergaat het wel, waarna hij zich terugtrekt. - Heeft aangepast gedrag eigen gemaakt in de meeste schoolsituaties. Op school zal hij deze gevoelens onderdrukken en zich aanpassen.	Nee	Palliatieve coping
	Het kind wil altijd voldoen aan de verwachtingen.	- Is een goede werker in de klas. - Wil altijd goede punten halen. Legt de lat voor zichzelf erg hoog. - Weinig antwoorden geven in de klas. - Is heel innemend. - Geeft gericht een opmerking waarin hij laat merken zich aan te passen. - Zich aan de zelfde regels te willen houden. - Wil geen sandalen meer dragen, wordt uitgelachen. - Hij is wel hoogbegaafd, maar laat het niet blijken. - Wil gewoon normaal zijn en geen poespas. Vindt het vervelend dat hij uit de klas moet voor extra les. - Past zich aan elk kind aan. Weet precies hoe elk kind reageert. - Niet willen dat je hem helpt als er anderen bij zijn (is kinderachtig), dan liever een ongelukje veroorzaken. - Taken op dezelfde wijze willen volbrengen als anderen, hoewel voor hem een andere methode handiger zou zijn.	Ja	Cognitief neutraliseren Instrumentele coping
	Het kind is beïnvloedbaar	- Flauw gedrag naar zwakkere kinderen doet mee met het gedrag van anderen. - Beïnvloedbaar zowel in positieve als negatieve zin. - Doet om leuk gevonden te worden soms, na lang aandringen (gekke) dingen die anderen hem opdragen. - Kopie gedrag van anderen. Ruig meepraten over voetbal terwijl hij bijna nooit naar voetbal kijkt. - Naspelen omdat hij zelf niet weet hoe hij spelen. - Weet niet of iets als een grapje is bedoeld wordt.		
	Het kind lijkt alles te begrijpen.	- Kind stelt weinig tot geen vragen.		

Cognitief neutraliseren	Situaties vermijden:	Concreet gedrag:	Leverd dit spanning/ongenoegen op?
	- Het kind vermijdt situaties.	- Afzijdig staan op de speelplaats, liefst bij de juf. - Speelplaats en gymles, 'verloren' rondlopen. - Wil in eerste instantie niet het hemd uitdoen met gym of meedoen met balspellen. - Het kind wil niet naar buiten of naar huis, omdat een andere leerling (waar ooit een aanvaring mee is geweest) buiten staat. Is van mening, dat deze in hem staat op te wachten. - Ja zeggen en nee doen (om ervan af te zijn). - Soms rommelt hij ook maar iets want het heeft geen nut/functie om een werkje te doen. - Weglopen van zijn plaats als hij geen grip op een situatie (vaak drukte) kan krijgen. - Vermijden van ruzies door weglopen.	Nee → Palliatieve coping
	Het kind reageert niet op wat ik of anderen zeggen. Het kind negeert mij of anderen wel eens.	- Als je boos op hem bent of als je dingen met hem wilt bespreken die hij vervelend vindt, dan reageert hij vrij bot en reageert niet meer op je. Negeren. Bij opdrachten/opmerkingen die hij niet leuk vindt. - Hij past regels aan naar zijn eigen interpretatie. - Is gericht op één zintuig (mono verwerking). - Is niet bereikbaar (afschakelen, overprikkeling). - Luistert de eerste vijf minuten niet naar zijn moeder. - Koppig gedrag. Na conflict niet meer aanspreekbaar. - Hij wordt dan agressief naar andere kinderen toe en niet meer aanspreekbaar.	Ja → Cognitief neutraliseren ↘ Instrumentele coping
	Het kind legt de oorzaak van problemen buiten zichzelf.	Hij ziet niet dat hij onbewust een bepaalde reactie veroorzaakt, begrijpt zijn aandeel (de aanleiding) niet.	

Cognitief neutraliseren	Onveiligheid wegnemen:	Concreet gedrag:	Levert dit spanning/ongenoegen op?	
	- Het kind houdt vast aan routines.	- Wil weten wat er die dag op het programma staat. - Heeft veel baat bij structuur, dit neemt zorgen bij hem weg. - Plant hij situaties vooraf. - Hij is cognitief ingesteld, beredeneert alles (zonder emotionele aspecten mee te nemen) - Eigen veiligheid inbouwen om zo structuur te krijgen doet hij altijd al. Eigenlijk bij alle dagelijkse zaken.	Nee	Palliatieve coping
	Het kind laat zijn/haar gevoelens niet zien		Ja	Cognitief neutraliseren
	Het kind stelt vragen ook als het antwoord al gegeven is.	- Stelt veel vragen, als hij koppig is en zijn wil door wil zetten. - Blijft vragen hoe b.v. het schoolreisje zal verlopen.		Instrumentele coping
	Het kind is vaak dominant in sociale situaties.	- Als er problemen zijn, dan is het vaak in het samen spelen met de andere kinderen, omdat hij zijn wil wil doordrijven bij het bepalen van b.v. spelregels. - In situaties waarin hij dreigt de controle, grip te verliezen zal hij dominant gedrag gaan vertonen om die controle te behouden		
	Het kind maakt geluiden en of bewegingen (om alert te blijven) als het ergens mee bezig is.			

Cognitief neutraliseren	Sterke kanten gebruiken:	Concreet gedrag:	Levert dit spanning/ongenoegen op?	
	Het kind praat veel.	- Algemene ontwikkeling is heel goed. Vertelt vaker dingen waar anderen niets van af weten. !! - Praat hij veel: ja hij kan een heel lang antwoord geven, hij wil met zijn praten indruk maken. - Kent alle details van alles rondom voetbal en aardrijkskundige onderwerpen, heeft daarvoor een onbegrensde belangstelling. - Discussies voeren.	Nee	Palliatieve coping
	Het kind denkt in concrete beelden.			
	Het kind heeft een goed geheugen en daardoor goede schoolprestaties waardoor tekorten minder opvallen	- Wil altijd goede punten halen. - Is teleurgesteld over een ruim voldoende, gaat alleen voor goed. - Wil in de klas laten horen wat hij weet over een bepaald onderwerp. - Overdondert de leerlingen vaak met zijn manier van praten (als een volwassene). Ook weet hij over veel dingen mee te praten. Door zijn hoge IQ en goede geheugen is asperger en dyslexie lang gecamoufleerd. - Laten zien dat hij goed kan rekenen, daarom zorgen dat hij altijd als eerste klaar is. Als er een onderwerp aan bod komt wat hem interesseert haalt hij alles uit de kast, verteld erover en maakt een werkstukje.	Ja	Cognitief neutraliseren Instrumentele coping

Bijlage 7: Lezing Autisme Centraal- Peter Vermeulen

Begeleiding van gezinnen met een kind met autisme

Peter Vermeulen
Autisme Centraal

Behandelprotocol autisme

	Kindgericht	Opvoedersgericht
1 ^{ste} graadsstrategie: ondersteunen ontwikkeling en opvoeding	- Stimuleren normale ontwikkeling - Verminderen specifieke problemen - Elimineren non-specifieke problemen	- Voorlichting over autisme - Autismevriendelijke omgeving scheppen - Ondersteunen van de ouders bij de verwerking - Vergroten draagkracht
2 ^{de} graadsstrategie: individueel behandel aanbod	- Specifieke aanvullende therapieën - Medicatie	- Ondersteuning en bijscholing in de aanpassing van therapieën aan autisme
3 ^{de} graadsstrategie: individuele inkleuring	- Vraaggestuurde zorg	- Ondersteuning van de ouders en opvoeders "op maat"

Van der Gaag & van Berckelaer-Onnes, 2000

www.autismecentraal.com

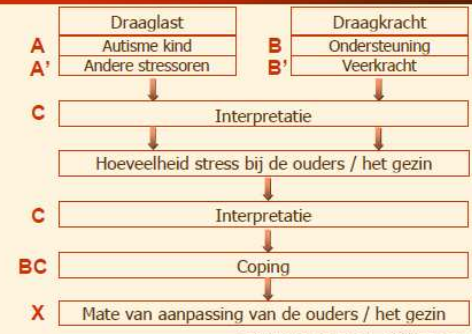
Behandelprotocol autisme

	Kindgericht	Opvoedersgericht
1 ^{ste} graadsstrategie: ondersteunen ontwikkeling en opvoeding	- Stimuleren normale ontwikkeling - Verminderen specifieke problemen - Elimineren non-specifieke problemen	- Voorlichting over autisme - Autismevriendelijke omgeving scheppen - Ondersteunen van de ouders bij de verwerking - Vergroten draagkracht
2 ^{de} graadsstrategie: individueel behandel aanbod	- Specifieke aanvullende therapieën - Medicatie	- Ondersteuning en bijscholing in de aanpassing van therapieën aan autisme
3 ^{de} graadsstrategie: individuele inkleuring	- Vraaggestuurde zorg	- Ondersteuning van de ouders en opvoeders "op maat"

Van der Gaag & van Berckelaer-Onnes, 2000

www.autismecentraal.com

Stress: dubbel ABCX-model

McCubbin & Patterson, 1983; Bristol, 1987

www.autismecentraal.com

Begeleiding

- Verminderen van de draaglast (A)
- Vergroten van de draagkracht (B)
- Aanleren van copingstrategieën (BC)
- Werken aan betekenisverlening (C)

www.autismecentraal.com

Verminderen draaglast

- Een goede behandeling van het kind
- Verminderen andere stressoren

www.autismecentraal.com

Vergroten draagkracht

- Externe draagkracht: ondersteuning door anderen:
 - Informeel:
 - Isolément vermijden (“alleen ik begrijp hem”)
 - Netwerking
 - Familie- en netwerkbijeenkomsten
 - Formeel:
 - Thuisbegeleiding
 - Persoonlijke assistenten

www.autismecentraal.com

Vergroten draagkracht

- Externe draagkracht
- Interne draagkracht:
 - veerkracht van de ouders vergroten
 - financiële tegemoetkoming (PGB)
 - gezondheid en ontspanning
 - relaties binnen het gezin
 - “opvoedersvakantie”
 - “autismevrije tijd” voor het gezin / brussen

www.autismecentraal.com

Coping

- Autistisch stressgedrag stresseert de omgeving:
 - Vermijdingsgedrag
 - Oplossingen worden beperkingen

www.autismecentraal.com

Autisme: verschillen voor ouders en professionelen

ouders	professionelen
▪ Problemen	▪ Oplossingen
▪ Vragen	▪ Antwoorden
▪ Erin gegooid	▪ Ervoor gestudeerd
▪ Niet voor gekozen	▪ Vaak ervoor gekozen
▪ 24u / dag, 365 d./jaar	▪ 8u / dag, 220 d. /jaar
▪ Bron van stress	▪ Bron van status
▪ Kost hen geld	▪ Levert geld op
▪ Oudertaal	▪ Professionele taal
▪ Vreemd terrein	▪ Bekend terrein

www.autismecentraal.com

Coping in de praktijk

```
graph TD; Kennis --> Begrijpen; Begrijpen --> Kiezen; Kiezen --> Doen; Doen --> Kennis;
```

www.autismecentraal.com

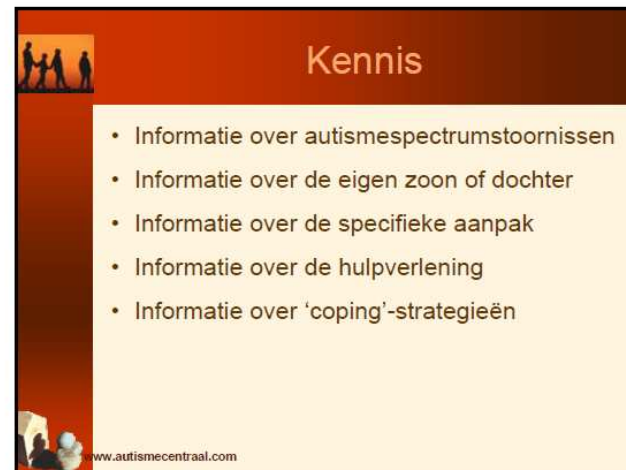

Autisme

```
graph TD; Perplexiteit["Perplexiteit (*)"] --> Kluwen["Kluwen van ideeën en emoties"]; Kluwen --> Keuze["Keuzeproblemen - impasse"]; Keuze --> Handelingsverlegenheid;
```

(*) Meyers & Goldfarb, 1961; Baartman, 1982

www.autismecentraal.com

Begrijpen

- Bewustzijn van moeilijkheden en onmogelijkheden
- Overtuigd zijn van de noodzaak tot aanpassingen en specifieke aanpak
- Geloof in mogelijkheden
- Problemen kunnen analyseren

Reik geen oplossingen aan, maar stel vragen. (Socratische werkwijze)

www.autismecentraal.com

Kiezen

- De verschillende alternatieven kennen en evalueren
- De meest aangewezen oplossingen kiezen

Leer ouders de juiste vragen stellen!

www.autismecentraal.com

Copingstrategieën

- Instrumentele coping
autisme aanpakken
- Palliatieve coping
een goed gevoel
- Cognitief herkaderen
autisme in een (andere) context plaatsen

www.autismecentraal.com

Instrumentele coping

- Concrete handelingsadviezen over:
 - Concrete communicatie
 - Stappenplannen voor allerlei thuisactiviteiten
 - Vrijtijdsorganisatie
 - Aanpassingen van materiaal
- Een autismevriendelijke thuisomgeving

Ouders zijn geen therapeuten!

www.autismecentraal.com

Palliatieve coping

- Oog voor ontspanning
- Contact met lotgenoten
- Quality time voor elk gezinslid

www.autismecentraal.com

Herkaderen van het autisme

- Wegnemen schuldgevoel
- Dé perfecte ouder bestaat niet
- Perspectief bieden
- Autismes als een uitdaging

www.autismecentraal.com

Wat heeft ons het meest geholpen?

- Begrijpen van autisme
- Handleiding voor het kind opstellen
- Bevestigen en versterken van de pedagogische competentie van de ouders (*"we doen het nog zo slecht niet"; wegnemen van de twijfels*)
- Gids in het hulpverleningslandschap
- Versterken netwerk

www.autismecentraal.com

Gezinsondersteuning: levenslang!

- Bij elke levensfase opnieuw een confrontatie met het autisme
- Je blijft steeds ouder of broer of zus van...

www.autismecentraal.com